

Groenblauwe Bedrijventerreinen

Kansen in het proces bij de ontwikkeling

Groenblauwe Bedrijventerreinen

Kansen in het proces bij de ontwikkeling

Naam:	Lorena van der Meer
Studentnummer:	17097908
E-mailadres:	17097908@student.hhs.nl lorena@samenklimaatbestendig.nl lorenavdmeer@hotmail.nl
Onderwijsinstelling:	De Haagse Hogeschool
Faculteit:	Technologie, Innovatie & Samenleving
Opleiding:	Ruimtelijke Ontwikkeling/Climate & Management
Docentbegeleiders:	Bjørn Jansen en Gerbrand van Bork
Organisatie:	Samen Klimaatbestendig
Adres:	Stationsplein 89 3818 LE Amersfoort
Bedrijfsbegeleidster:	Freya Macke
Datum:	18 juni 2021

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksrapport 'Kansen in het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen'. Dit vormt het resultaat van mijn afstudeeronderzoek bij Samen Klimaatbestendig. Ik hoop met dit onderzoek een positieve bijdrage te leveren aan de transitie van 'traditionele', sterk verharde bedrijventerreinen naar groenblauwe bedrijventerreinen en mijn opleiding Ruimtelijke Ontwikkeling aan de Haagse Hogeschool af te ronden.

Het afstuderen bij Samen Klimaatbestendig heb ik als een leuke en leerzame periode ervaren. Ik heb nieuwe kennis opgedaan en mijn vaardigheden verder kunnen ontwikkelen. Daarnaast heb ik mijn eigen kennis en vaardigheden kunnen toepassen in de praktijk. Ik kijk met tevredenheid terug op mijn afstudeerperiode en ben klaar voor het werkveld.

Graag wil ik een aantal personen bedanken die mij hebben geholpen tijdens mijn afstuderen. Ik wil in het bijzonder mijn bedrijfsbegeleidster Freya Macke bedanken voor de begeleiding. Haar enthousiasme is inspirerend, en ik ben ontzettend blij dat ze mij afgelopen maanden niet alleen hielp bij mijn onderzoek, maar ook betrokken was bij overleggen en andere activiteiten. Ook wil ik mijn andere collega's van Samen Klimaatbestendig bedanken voor de prettige samenwerking en gezellige tijd.

Daarnaast wil ik graag mijn docentbegeleiders Bjørn Jansen en Gerbrand van Bork danken voor de begeleiding. Naast hun kritische blik, hielpen ook hun motiverende woorden mij bij het neerzetten van dit resultaat.

Verder wil ik de geïnterviewden danken voor hun tijd en het delen van hun kennis. Dit was zeer waardevol voor mijn onderzoek. Tot slot gaat mijn dank uit naar alle andere personen, die ik sprak tijdens mijn afstuderen en mij hielpen bij mijn onderzoek. Mede dankzij hen heb ik dit resultaat kunnen neerzetten.

Rest mij niets meer dan u veel leesplezier te wensen,

Lorena van der Meer

Monster, 18 juni 2021

Samenvatting

Het klimaat verandert, wat grote gevolgen heeft voor alles en iedereen op aarde. De kans op hitte, droogte, wateroverlast en overstromingen wordt groter. Dit maakt Nederland kwetsbaar en heeft gevolgen voor de leefbaarheid. Daarnaast neemt de biodiversiteit - de verscheidenheid aan levende organismen op aarde - sterk af. Biodiversiteit is onmisbaar voor goede luchtkwaliteit, schoon water, een gezonde bodem en de bestuiving van gewassen. Daarnaast vermindert het de impact van klimaatverandering. Nederland moet zich aanpassen aan de effecten van het veranderende klimaat (= klimaatadaptatie) om hitte, droogte, wateroverlast, overstromingen en een verder afnemende biodiversiteit te beperken. Hiervoor hebben het Rijk en de Europese Unie ambities vastgelegd.

Samen Klimaatbestendig is een organisatie die bezig is met Nederland weerbaar maken tegen klimaatverandering. Dit doen zij door het delen van kennis, praktijkervaringen en netwerken. Samen Klimaatbestendig neemt deel aan de werkgroep 'groenblauwe bedrijventerreinen'. De werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen jaagt biodiversiteit en klimaatadaptatie aan op bedrijventerreinen.

Bedrijventerrein zijn (meestal) sterk verhard. Dit maakt bedrijventerreinen kwetsbaar voor extreme weersomstandigheden en heeft grote gevolgen voor de flora en fauna op en rondom bedrijventerreinen. De klimaatadaptatie en biodiversiteit maatregelen, die belanghebbenden kunnen nemen, zijn bekend. Het probleem is dat belanghebbenden moeilijk het proces van de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein ingaan. Dit onderzoek vormt een eerste inventarisatie en heeft als doel de kansen in het proces, die belanghebbenden kunnen benutten bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen, in kaart brengen. De onderzoeksvraag die hieruit kan worden geformuleerd, luidt: **'Welke procesmatige kansen kunnen belanghebbenden benutten bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen?'**

De definitie van groenblauwe bedrijven luidt: "Groenblauwe bedrijventerreinen zijn gebieden die bestemd en geschikt zijn voor gebruik door handel, nijverheid, commerciële en niet-commerciële dienstverlening en industrie waar ruimte wordt geboden aan biodiversiteit en aangepast aan de effecten van het veranderende klimaat (hitte, droogte en wateroverlast) vaak door middel van hoogwaardig groen."

De definitie van procesmatige kansen in dit onderzoek luidt: "Procesmatige kansen zijn gunstige gelegenheden of mogelijkheden, opgesteld door middel van succesfactoren en leerpunten uit de praktijk, die belanghebbenden kunnen benutten in de zes procesfasen (de initiatief-, definitief-, ontwerp-, voorbereidings-, realisatie- en nazorgfase) van een project."

De definitie van belanghebbenden in dit onderzoek luidt: "Belanghebbenden zijn partijen en personen die betrokken zijn of worden in het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Daarnaast zijn zij op zoek naar nieuwe informatie en zijn zij zich bewust van eigen rol en taak, hebben zij inzicht in wat, hoe en waarom, hebben zij intentie om aan de slag te gaan, handelen zij al of willen zij vast gedrag aannemen."

Om antwoord te vinden op de onderzoeksvraag is literatuuronderzoek en veldonderzoek, in de vorm van semigestructureerde interviews en vragenlijsten, gedaan. Hieruit kwamen hoofdzakelijk praktijkervaringen met succesfactoren en leerpunten of direct kansen. De data zijn vertaald naar 28 communicatieve, economische en juridische kansen in het proces. Deze kansen vormen het antwoord op de onderzoeksvraag. Om de kansen overzichtelijk weer te geven zijn deze in een kansencartaat geplaatst. Zie pagina 42.

De praktijkervaringen, gebruikt als data voor dit onderzoek, vormen een kans op zich. Daarom zijn of worden de groenblauwe bedrijventerreinen uit dit onderzoek ook toegevoegd aan de voorbeeldenkaart van het Kennisportaal Klimaatadaptatie. Zie pagina 43.

De werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen en Samen Klimaatbestendig worden geadviseerd om de kanskaart met procesmatige kansen te delen met hun netwerk om zo de kanskaart bij de personen en partijen te krijgen, die ze in de praktijk kunnen gebruiken. Daarnaast worden alle stakeholders van groenblauwe bedrijventerreinen, ontwikkeld en nog in ontwikkeling, geadviseerd deze toe te voegen aan de voorbeeldenkaart. Zo kunnen belanghebbenden deze gebruiken bij hun eigen project en hoeft niet steeds opnieuw het wiel te worden uitgevonden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	3
1. Inleiding	8
1.1 Aanleiding.....	8
1.2 Doelstellingen	8
1.3 Probleemstelling.....	9
1.4 Doel van het onderzoek	9
1.4 Leeswijzer	10
2. Theoretisch kader	12
2.1 Groenblauwe bedrijventerreinen.....	12
2.2 Procesmatige kansen.....	14
2.3 Belanghebbenden	17
3. Methodiek	20
3.1 Kwalitatief onderzoek.....	20
3.2 Dataverzameling.....	20
3.3 Data analyse	21
4. Procesmatige kansen.....	24
4.1 Communicatieve kansen	25
4.2 Economische kansen	35
4.3 Juridische kansen.....	39
4.2 Kansen- en voorbeeldenkaart	41
5. Conclusie en aanbevelingen	45
5.1 Conclusie	45
5.2 Aanbevelingen	45
6. Discussie	47
6.1 Beperkingen.....	47
6.2 Vervolgonderzoek	47
Literatuurlijst	49
Bijlagen	52
Bijlage I. Verband klimaatadaptatie en biodiversiteit	52
Bijlage II. Respondenten.....	53
Bijlage III. Voorbeeld gesprekshandleiding	54
Bijlage IV. Waarderpolder Haarlem Business Park.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage V. Bedrijventerrein Loven, Tilburg.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage VI. Bedrijventerrein Grote Polder, Zoeterwoude	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Bijlage VII. Ondernemend Venlo	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage VIII. Circulair bedrijvenpark Ambachtsezoom, Hendrik-Ido-Ambacht	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage IX. Businesspark Flight Forum, Eindhoven.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage X. Bedrijvenpark Heron, Nootdorp	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage XI. Uzin Utz, Haaksbergen.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage XII. Distributiecentrum Lidl, Almere	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage XIII. Bedrijventerrein De Sleutel, Bladel.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage XIV. MAAK, Waarderpolder Haarlem.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage XV. Thematische analyse	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

1

Inleiding

1. Inleiding

De meeste bedrijventerreinen zijn ontwikkeld vanuit het idee dat bedrijven ruimte nodig hebben voor gebouwen, parkeerplaatsen en opslag, en dat ze goed bereikbaar moeten zijn. Het resultaat: veel verhard oppervlak met een strak verkavelingspatroon, goede ontsluiting en een bonte, snel verouderende verzameling aan gebouwen, auto's en goederen. Vanuit ruimtelijk-economisch oogpunt op korte termijn lijkt dit wellicht effectief, maar vanuit klimaatadaptatie en biodiversiteit is dit gewoonweg slecht. Een groenblauw bedrijventerrein is een alternatief voor het bedrijventerrein zoals wij deze nu voornamelijk kennen. In dit onderzoeksrapport leest u over de kansen in het proces bij de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Dit hoofdstuk introduceert de aanleiding, doelstelling en probleemstelling met onderzoeksvraag van dit rapport.

1.1 Aanleiding

Het klimaat verandert, doordat de gemiddelde temperatuur op aarde stijgt. De opwarming van de aarde wordt veroorzaakt door de grote hoeveelheden koolstofdioxide en andere broeikasgassen die door voornamelijk menselijke activiteiten, zoals het verbranden van fossiele brandstoffen, vrijkomen in de atmosfeer. Het veranderende klimaat heeft grote gevolgen voor alles en iedereen op aarde.

Nederland krijgt te maken met extremere weersomstandigheden, piekneerslagen en zwaardere stormen, maar ook hetere en drogere perioden komen vaker voor met bijvoorbeeld wateroverlast of hittestress tot gevolg. Vanwege de smeltende ijskappen stijgt de zeespiegel. Het risico op overstromingen in Nederland, dat voor een groot gedeelte onder de zeespiegel ligt, stijgt. (KNMI, z.d.). Dit maakt Nederland kwetsbaar en heeft gevolgen voor de leefbaarheid.

Daarnaast neemt de biodiversiteit - de verscheidenheid aan levende organismen op aarde - sterk af. Biodiversiteit is onmisbaar voor goede luchtkwaliteit, schoon water, een gezonde bodem en de bestuiving van gewassen. Daarnaast vermindert het de impact van klimaatverandering en natuurrampen. De biodiversiteit neemt af door klimaatverandering, veranderingen in landgebruik, zoals ontbossing en verstedelijking, onmiddellijke exploitatie, zoals overbevissing, vervuiling en de invasie van uitheemse soorten, zoals de Aziatische hoornaar die in Europa inheemse honingbijen aanvalt. (Het verlies aan biodiversiteit: waarom is dit een probleem en wat zijn de oorzaken?, 2020).

Om de effecten van klimaatverandering en de afnemende biodiversiteit te beperken, moet de mens de uitstoot van broeikasgassen beperken. Helaas is de gemiddelde temperatuur op aarde afgelopen decennia gestegen en zijn de gevolgen waarneembaar. In bebouwde gebieden zijn, vanwege de grote hoeveelheid verhard oppervlak, de effecten duidelijker aanwezig dan in het omliggende buitengebied (Boogaard, 2018). Nederland moet zich aanpassen aan de effecten van het veranderende klimaat (= klimaatadaptatie) om hitte, droogte, wateroverlast, overstromingen en een verder afnemende biodiversiteit te beperken.

1.2 Doelstellingen

Om Nederland te beschermen tegen het veranderende klimaat en leefbaar te houden, legden het Rijk, de provincies, gemeenten en waterschappen in de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie de ambitie voor een klimaatbestendig Nederland in 2050 vast (Ministeries van I&W, LNV & BZK, 2020). Voor biodiversiteit is in Nederland momenteel geen beleid vastgesteld, dus geldt de biodiversiteitsstrategie van de Europese Unie: een samenhangend netwerk van goed beheerde, beschermde gebieden realiseren en ten minste 30% van de landoppervlakte en 30% van het zeeoppervlak van de EU beschermen (Raad van de EU, 2020).

Samen Klimaatbestendig is een organisatie die bezig is met Nederland weerbaar maken tegen klimaatverandering, zodat de ambitie van het Rijk kan worden behaald. Dit doen zij door het delen van kennis, praktijkervaringen en netwerken.

Samen Klimaatbestendig neemt deel aan de werkgroep 'groenblauwe bedrijventerreinen'. Deze werkgroep bestaat uit verschillende organisaties en jaagt biodiversiteit en klimaatadaptatie aan op bedrijventerreinen. Sinds de oprichting van de werkgroep in 2020 is de transitie, van sterk verharde, 'traditionele' bedrijventerreinen naar groenblauwe bedrijventerreinen, in sneller vaarwater gekomen, maar er is nog veel werk aan de winkel.

1.3 Probleemstelling

Bedrijventerreinen zijn tot heden (meestal) ontwikkeld vanuit het denkbeeld dat de bedrijven enkel goed bereikbaar moeten zijn en ruimte nodig hebben voor gebouwen, parkeerplaatsen en opslag. Een doelmatige ontsluiting en veel verhard oppervlak bepaalt de inrichting van deze bedrijventerreinen. (Kenmerken bedrijventerreinen, 2016). De hoge verhardingsgraad maakt bedrijventerreinen kwetsbaar voor extreme weersomstandigheden, zoals piekneerslagen en extreme hitte. Daarnaast heeft de hoge verhardingsgraad grote gevolgen voor de flora en fauna op en rondom bedrijventerreinen. (WUR, z.d.).

De klimaatadaptieve en biodiverse maatregelen, die belanghebbenden kunnen nemen, zijn bekend. Het probleem is dat belanghebbenden moeilijk het proces van de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein ingaan. Momenteel is daar weinig onderzoek naar gedaan. Dit onderzoek dient dan ook als eerste inventarisatie naar het proces. Dit onderzoek richt zich specifiek op kansen die belanghebbenden kunnen benutten bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. De onderzoeksvraag die hieruit kan worden geformuleerd, luidt:

'Welke procesmatige kansen kunnen belanghebbenden benutten bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen?'

1.4 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is de procesmatige kansen in kaart brengen om een eerste inventarisatie van het proces te maken. De procesmatige kansen worden achterhaald door middel van praktijkervaringen, omdat over het onderwerp in de literatuur momenteel nog weinig is vastgelegd en praktijkervaringen delen een belangrijke werkwijze is van Samen Klimaatbestendig. De procesmatige kansen die worden achterhaald vormen informatie die belanghebbenden direct in de praktijk kunnen gebruiken en die de werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen en Samen Klimaatbestendig kunnen delen met hun netwerk.

De mensen of partijen die baat hebben bij de procesmatige kansen vormen de belanghebbenden. Als de belanghebbenden de kansen benutten en daarmee hun bedrijventerrein groenblauw inrichten, draagt het onderzoek bij aan de doelstelling van de werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen.

Een aantal groenblauwe bedrijventerreinen zullen niet het verschil maken, maar om de doelstelling van het Rijk en de Europese Unie te behalen, moet Nederland ook op bedrijventerreinen aan de slag met klimaatadaptatie en biodiversiteit. De procesmatige kansen dragen bij aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen en daarmee aan de ambities van het Rijk en de Europese Unie.

1.4 Leeswijzer

Dit onderzoek dient ter onderbouwing van de kansenskaart met procesmatige kansen die belanghebbenden kunnen benutten bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. In **hoofdstuk 2**, het theoretisch kader, worden de begrippen uit de onderzoeksvraag gedefinieerd, waarmee ook het onderzoek wordt afgebakend. **Hoofdstuk 3** behandelt de methoden, waarmee dit onderzoek is opgezet en uitgevoerd. **Hoofdstuk 4** omschrijft de onderzoeksresultaten, waarmee de procesmatige kansen en kansenskaart zijn gevormd. In **hoofdstuk 5** wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag. Dit vormt tevens de conclusie van dit onderzoeksrapport. Daarnaast worden er ook aanbevelingen gedaan aan de werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen en Samen Klimaatbestendig. **Hoofdstuk 6** is de discussie, waarin de beperkingen van dit onderzoek worden benoemd en aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek.

2

Theoretisch kader

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt er een beschrijving gegeven van de kernbegrippen in de onderzoeksvraag. Het gaat hierbij om de begrippen: ‘groenblauwe bedrijventerreinen’, ‘procesmatige kansen’ en ‘belanghebbenden’. De begrippen worden eerst afgebakend en uit deze afbakening wordt een definitie van het begrip voor dit onderzoek geformuleerd.

2.1 Groenblauwe bedrijventerreinen

In dit onderzoek is gekozen voor het begrip ‘groenblauwe bedrijventerreinen’, omdat het onderzoek zich richt op klimaatadaptatie en biodiversiteit en wordt uitgevoerd voor de werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen. Het begrip is op te splitsen in ‘groenblauw’ en ‘bedrijventerreinen’.

Bedrijventerreinen

Bedrijventerreinen zijn gebieden die bestemd en geschikt zijn voor gebruik door handel, nijverheid, commerciële en niet-commerciële dienstverlening en industrie. Onder deze omschrijving vallen daarmee ook bedrijventerreinen die (gedeeltelijk) bestemd en geschikt zijn voor kantoren. (CBS, z.d.).

Bedrijventerreinen bieden ruimte aan ondernemers die op zoek zijn naar huisvesting voor hun bedrijf. De belangrijkste gebruikers van bedrijventerreinen zijn de industrie, bouwnijverheid, groothandel, transport, distributie, garages en perifere detailhandel. Op de meeste bedrijventerreinen zijn meerdere bedrijven gevestigd (= collectieve bedrijventerreinen), maar soms komt het ook voor dat een terrein bestemd is voor slechts één bedrijf, zoals het geval is bij DSM, Philips, Corus. (Wat zijn bedrijventerreinen?, z.d.).

Groenblauw

Groenblauw staat voor biodiversiteit en klimaatadaptatie. Klimaatadaptatie is het tijdig en effectief aanpassen aan de effecten het veranderende klimaat: hitte, droogte, wateroverlast en overstromingen. Het voorkomen van overstromingen is een Rijksopgave, dus niet van toepassing voor bedrijventerreinen. Het treffen van klimaatadaptatieve maatregelen beperkt onder andere de kans op overlast of schade door extreme hitte of hevige regenbuien. Klimaatadaptatieve maatregelen zijn bijvoorbeeld groen, wadi's en waterbergingskelders. Een groene inrichting met ruimte voor water biedt ook kansen voor de biodiversiteit. (RIONED & VNG, 2020).

Biodiversiteit is kortweg de verscheidenheid aan levende organismen op aarde. Het begrip omvat alle soorten planten, dieren en micro-organismen, maar ook de grote genetische variatie binnen soorten en de variatie aan ecosystemen waar zij deel van uitmaken. Biodiversiteit is het totaalpakket aan levende organismen, systemen en de interacties tussen deze. (WUR, z.d.).

De laatste eeuw neemt de biodiversiteit in de gehele wereld sterk af. In Nederland is het verlies nog groter dan in de rest van Europa en de wereld. De afname van biodiversiteit in Nederland wordt grotendeels veroorzaakt door landbouw en verstedelijking. Flora en fauna verliezen hun leefgebied en door versnippering wordt het leefgebied steeds kleiner. Klimaatverandering zorgt voor extremere weersomstandigheden, waardoor de gebieden die de flora en fauna hebben minder goed leefbaar worden. (PBL, 2014).

Ook bedrijventerreinen in Nederland dragen bij aan de afnemende biodiversiteit. De meeste bedrijventerreinen hebben veel verhard oppervlak. Het groen dat aanwezig is, wordt meestal intensief beheerd voor een nette uitstraling en er staan vaak uitheemse plantensoorten, die van weinig waarde zijn voor de lokale fauna. Met het toepassen van hoogwaardig groen en water, valt al veel te winnen. (Maatje, 2019).

Hieruit blijkt dat klimaatadaptatie en biodiversiteit op bedrijventerreinen eenzelfde oorzaak hebben, namelijk klimaatverandering, en dezelfde mogelijke oplossingen, zoals water en groen toepassen. Dit verband op bedrijventerreinen wordt in bijlage I weergegeven.

Definitie

Zowel klimaatadaptieve en biodiverse bedrijventerreinen als traditionele bedrijventerreinen zijn gebieden die bestemd en geschikt zijn voor gebruik door handel, nijverheid, commerciële en niet-commerciële dienstverlening en industrie.

Klimaatadaptieve bedrijventerreinen worden gekenmerkt door klimaatadaptieve maatregelen, vaak met groen. Biodiverse bedrijventerreinen worden gekenmerkt door hoogwaardig groen. 'Traditionele' bedrijventerreinen worden gekenmerkt door veel verhard oppervlak en hebben daarmee weinig leefruimte voor flora en fauna en zijn kwetsbaarder zijn voor de effecten van klimaatverandering. In tegenstelling tot traditionele bedrijventerreinen zijn op een groenblauw bedrijventerrein maatregelen genomen, zodat er meer leefruimte is voor de biodiversiteit en het terrein is aangepast aan het veranderende klimaat.

De definitie voor groenblauwe bedrijventerreinen die hiermee kan worden geformuleerd, en tevens wordt gebruikt in dit onderzoek, luidt:

“Groenblauwe bedrijventerreinen zijn gebieden die bestemd en geschikt zijn voor gebruik door handel, nijverheid, commerciële en niet-commerciële dienstverlening en industrie waar ruimte wordt geboden aan biodiversiteit en aangepast aan de effecten van het veranderende klimaat (hitte, droogte en wateroverlast) vaak door middel van hoogwaardig groen.”

2.2 Procesmatige kansen

In dit onderzoek is gekozen voor de term ‘procesmatige kansen’, omdat het onderzoek gaat over kansen in het proces. Procesmatige kansen bestaat uit twee onderdelen: het proces en kansen.

Proces

Een proces is het achter elkaar komen van de verschillende fasen van een ontwikkeling (Van Dale, z.d.). In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van het 6-fasenmodel dat het proces opdeelt in de volgende fasen (Lineair faseringsmodel 6 fasenmodel, z.d.):

1. Initiatiefase
2. Definitiefase
3. Ontwerpfase
4. Voorbereidingsfase
5. Realisatiefase
6. Nazorgfase

Het is nuttig om een project te structureren in verschillende, kleinere fasen, omdat het project dan beter is te overzien en daarmee een grotere kans heeft van slagen. Dit model vormt dan ook de basis van veel projecten en blijkt in de praktijk zijn nut te hebben bewezen. (Baars, 2008) (Lineair faseringsmodel 6 fasenmodel, z.d.). De belanghebbenden van de procesmatige kansen uit dit onderzoek zullen hoogstwaarschijnlijk ook kennis hebben van dit model, wat bijdraagt aan de ‘leesbaarheid’ van het eindproduct. Ton Belderok, bestuurder van ClimateMatters, benoemde deze fasen tijdens een interview. Jesse Popemma herkende de fasen ook bij vergroeningsprojecten op Flight Forum. Dit bevestigt dat deze fasen in de praktijk worden gebruikt.

Hieronder worden de procesfasen en bijbehorende acties toegelicht (Baars, 2008) (Lineair faseringsmodel 6 fasenmodel, z.d.):

Initiatiefase

De initiatiefase vormt het begin van het project. In deze fase wordt het idee of probleem dat ten grondslag ligt aan het project onderzocht: waarom het project wordt gestart (aanleiding), wat het precies inhoudt en wat niet (scope en uitsluitingen), wat de gewenste resultaten en doelstellingen zijn, of het technisch en financieel haalbaar is, of de benodigde middelen (geld, materialen en mensen) naar verwachting vrij kunnen worden gemaakt en welke samenwerking met externe partijen nodig is.

Definitiefase

Nadat het idee is uitgewerkt en goedgekeurd, komt het project in de definitiefase. In deze fase wordt het project verder gespecificeerd. De eisen en wensen van de betrokken partijen worden zo goed en compleet mogelijk bepaald. Dit betreft onder andere een verdere uitwerking van de randvoorwaarden, functionele en operationele eisen en beperkingen.

Ontwerpfase

In de ontwerpfase worden, op basis van de eisen en wensen, meestal enkele ontwerpen gemaakt, waarmee het beoogde projectresultaat kan worden bereikt. De opdrachtgever(s) beoordelen de voorlopige ontwerpen en kiezen de definitieve uit te werken oplossing. Hiermee wordt de oplossing vastgelegd. Deze kan vervolgens in detail worden uitgewerkt.

Voorbereidingsfase

In de voorbereidingsfase wordt alles geregeld dat nodig is voor de realisatie van het project. De leveranciers en andere aannemers worden ingeschakeld, de materialen en hulpmiddelen worden besteld, de instructies aan het personeel worden gegeven, et cetera. In sommige, met name wat kleinere projecten, is een formele voorbereidingsfase wellicht overbodig. Het gaat erom dat duidelijk is wat er moet gebeuren in de realisatiefase, door wie en op welk moment.

Realisatiefase

Tijdens de realisatiefase worden de geplande middelen ingezet en ontstaat het projectresultaat. Bij de uitvoering is er aandacht voor het bewaken van de projectvoortgang, samenhang tussen activiteiten, oplossen van problemen en managen van veranderingen. Hierbij moeten de middelen worden bewaakt. Opgeleverde projectproducten moeten aan de gestelde eisen en wensen voldoen.

Nazorgfase

De nazorgfase is erg belangrijk, maar wordt vaak over het hoofd gezien. In de nazorgfase wordt alles geregeld om het projectresultaat goed te maken en houden. Na de realisatie blijft het projectteam meestal nog enige tijd beschikbaar om eventueel nazorg te leveren. Hierbij is evaluatie belangrijk: wat zijn de leerpunten uit het gehele project.

Kansen

De definitie van een kans is een gunstige gelegenheid of mogelijkheid (Van Dale, z.d.). Met gelegenheid wordt in dit onderzoek bedoeld: een factor waar belanghebbenden van bedrijventerreinen niets of weinig aan kunnen doen, zoals de vraag naar bedrijfskavels in de regio. Met mogelijkheid wordt in dit onderzoek bedoeld: een factor waar belanghebbenden wel wat aan kunnen doen, zoals op zoek gaan naar een goed voorbeeld van een groenblauw bedrijventerrein.

De kansen in dit onderzoek zijn achterhaald aan de hand van interviews en vragenlijsten met stakeholders van succesvol ontwikkelde groenblauwe bedrijventerreinen uit de praktijk. Het project wordt als succesvol beschouwd als het doel van het project is behaald. De belanghebbenden van het project hebben mogelijk verschillende motivaties bij de groenblauwe inrichting, maar het doel is hetzelfde: een groenblauw bedrijventerrein.

Het project staat of valt onder invloed van verschillende factoren: succes- en faalfactoren. Succesfactoren vormen kansen die belanghebbenden kunnen benutten. Succesfactoren dragen bij aan de succesvolle afronding van een project. Faalfactoren, ook wel belemmeringen of obstakels, belemmeren de succesvolle afronding van een project. Belanghebbenden kunnen leren van deze belemmeringen of obstakels, wat de faalfactoren leerpunten maakt. Deze leerpunten zijn op zichzelf weer kansen. Belanghebbenden kunnen de kansen uit leerpunten namelijk benutten door het tegenovergestelde te doen van of rekening te houden met het leerpunt.

Definitie

In dit onderzoek wordt voor het proces van een project gebruik gemaakt van de zes projectfasen: initiatieffase, definitiefase, ontwerpfase, voorbereidingsfase, realisatiefase en nazorgfase. In dit onderzoek vormen kansen gunstige gelegenheden of mogelijkheden die zijn opgesteld door middel van succesfactoren en leerpunten uit de praktijk.

De definitie voor procesmatige kansen die hiermee kan worden geformuleerd, en tevens wordt gebruikt in dit onderzoek, luidt:

“Procesmatige kansen zijn gunstige gelegenheden of mogelijkheden, opgesteld door middel van succesfactoren en leerpunten uit de praktijk, die belanghebbenden kunnen benutten in de zes procesfasen (initiatief-, definitief-, ontwerp-, voorbereidings-, realisatie- en nazorgfase) van een project.”

2.3 Belanghebbenden

De belanghebbenden van dit onderzoek bestaat uit twee factoren: 1. De betrokkenen en 2. Het 7^e-model van Bambust.

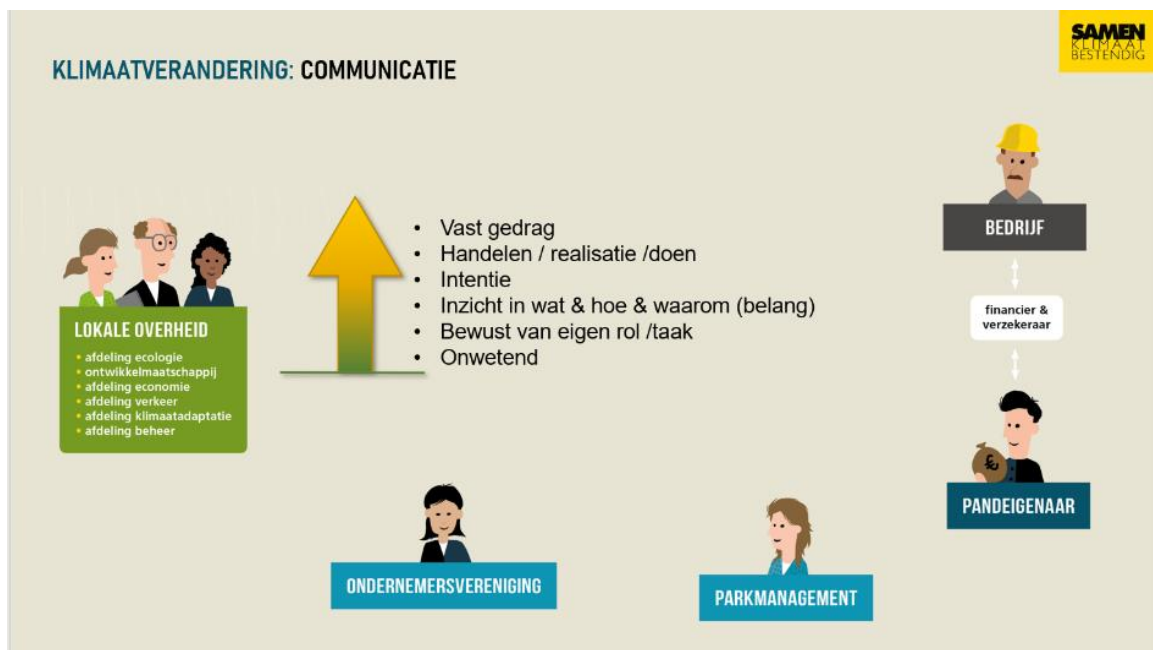
Betrokkenen

Bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen zijn veel verschillende partijen en personen betrokken, zoals gemeenten, ondernemers en pandeigenaren, parkmanagement of andere organisaties op bedrijventerreinen, et cetera. Betrokkenen, ook wel stakeholders, zijn alle partijen en personen die betrokken zijn of worden in het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen.

7^e-model van Bambust

Nederland heeft ruim 4.000 bedrijventerreinen en dit aantal blijft, door de grote vraag naar bedrijfskavels, groeien (Hogeschool Van Hall Larenstein & Hanzehogeschool Groningen, 2020). Uiteindelijk zullen alle bedrijventerreinen klimaatadaptief en biodivers moeten worden ingericht om de doelstelling van het Rijk te behalen (DPRA: In 2050 is Nederland klimaatbestendig). Op het moment ziet nog niet iedereen de directe noodzaak van klimaatadaptatie en natuur inclusief bouwen in. Sommige partijen en personen doen dit wel en willen hiermee aan de slag. Deze partijen en personen kloppen voor praktijkervaring en kennis aan bij Samen Klimaatbestendig.

Deze partijen of personen kunnen, geïnspireerd op het 7^e-model van Bambust, worden ingedeeld in categorieën (zie figuur 2.1). De categorieën vormen verschillende doelgroepen.

Figuur 2.1 – Communicatie categorieën. Bron: Samen Klimaatbestendig (z.d.). Verkregen op 26 mei 2021.

Hieronder staat toegelicht wat de verschillende doelgroepen inhouden (F. Macke, persoonlijke communicatie, 12 mei 2021):

- Onwetend: partijen of personen zijn (meestal) wel op de hoogte van klimaatverandering, maar weten niet dat het ook hun pand, perceel, bedrijfsvoering of bedrijventerrein raakt.
- Bewust van eigen rol en taak: partijen of personen zijn op de hoogte van groenblauwe bedrijventerreinen, maar kennen daarvan de belangen voor hun bedrijventerrein (nog) niet.
- Inzicht in wat, hoe en waarom (= belang): partijen en personen hebben inzicht in hun belang(en) bij het groenblauw inrichten van hun bedrijventerrein.
- Intentie: partijen en personen willen aan de slag met groenblauwe bedrijventerreinen, maar zijn zoekende naar de hoe het te realiseren: zij vragen zich af wat er technisch mogelijk en nodig is, wat dat kost, hoe het te financieren en wie het kan realiseren.
- Handelen, realiseren en daadwerkelijk doen: partijen of personen zetten hun inzichten om in acties en richten hun bedrijventerrein groenblauw in. Vaak is er een specifiek moment nodig om in actie te komen.
- Vast gedrag: partijen of personen houden zich vast aan hun inzichten en genomen acties voor blijvend resultaat, met beheer, onderhoud en bouw en verbouw.

De kennis en praktijkervaring, die Samen Klimaatbestendig deelt, kennen ieder een eigen doelgroep of doelgroepen. In dit onderzoek gaat het om de doelgroepen: bewust van eigen rol en taak, inzicht in wat hoe en waarom, intentie, handelen, realisatie en doen en vast gedrag. De partijen of personen in deze doelgroep zijn op zoek naar nieuwe informatie en kunnen hiervoor aankloppen bij Samen Klimaatbestendig. De onderzoeksresultaten, met de procesmatige kansen, bieden hen informatie die zij kunnen gebruiken om de volgende stap te zetten, en in een volgende doelgroep te komen.

Belanghebbenden

In dit onderzoek zijn belanghebbenden de doelgroep van dit onderzoek. De definitie van belanghebbenden die wordt gebruikt in dit onderzoek, luidt:

“Belanghebbenden zijn partijen en personen die betrokken zijn of worden in het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Daarnaast zijn zij op zoek naar nieuwe informatie en zijn zij zich bewust van eigen rol en taak, hebben zij inzicht in wat, hoe en waarom, hebben zij intentie om aan de slag te gaan, handelen zij al of willen zij vast gedrag aannemen.”

3

Methodiek

3. Methodiek

In dit hoofdstuk wordt besproken hoe tot de keuze voor dataverzameling en analyse is gekomen. Vervolgens wordt de wijze van dataverzameling en analyse toegelicht.

3.1 Kwalitatief onderzoek

Kwalitatief onderzoek is beschrijvend en richt zich op interpretaties, ervaringen en betekenis. Kwalitatieve resultaten worden meestal weergegeven in woorden. (Swaen, 2021). Bij kwantitatief onderzoek probeert de onderzoeker feiten te achterhalen, waarbij de resultaten vaak worden uitgedrukt in cijfers.

Dit onderzoek is kwalitatief van aard, want in het onderzoek worden praktijkervaringen gebruikt om interpretaties, de procesmatige kansen, te vormen. Hiervoor zijn dan ook kwalitatieve methoden gebruikt.

3.2 Dataverzameling

Om tot een antwoord op de onderzoeksvraag te komen, is gebruik gemaakt van succesfactoren en leerpunten uit praktijkervaringen. De praktijkervaringen zijn bepaald aan de hand van veld- en literatuuronderzoek. Hieronder worden de dataverzamelmethode verder toegelicht.

Veldonderzoek

Om antwoord te geven op de hoofdvraag, is hoofdzakelijk gebruik gemaakt van praktijkervaringen. De data is verzameld aan de hand van semigestructureerde interviews met of vragenlijsten aan stakeholders van succesvol ontwikkelde groenblauwe bedrijventerreinen: goede voorbeelden uit de praktijk.

Samen Klimaatbestendig beschikt over een lijst met groenblauwe bedrijventerreinen in Nederland en bijbehorende contactgegevens. De lijst bestaat uit circa 50 bedrijventerreinen. In de gegeven tijd zou het niet lukken alle bedrijventerreinen te bevragen. Daarom is een selectie gemaakt. De eerste vijf bedrijventerreinen zijn met hulp van Freya Macke bepaald. Zij adviseerde uit haar ervaring een aantal interessante bedrijventerreinen.

De andere zes bedrijventerreinen zijn bepaald aan de hand van de volgende criteria: locatie, nieuwbouw of bestaand, type bedrijventerrein (kantoren, bedrijven, logistiek, zware industrie) en thema's waarop het project inspeelt (wateroverlast, hitte, droogte). Uiteraard verschillen bedrijventerreinen op meer vlakken, maar op deze punten verschillen de bedrijventerreinen het meest. Dit onderzoek focust zich op kansen voor 'alle' (soorten) bedrijventerreinen, waardoor gekozen is voor onderscheid in deze criteria om ervoor te zorgen dat de data zo representatief mogelijk is.

In totaal zijn elf stakeholders van succesvol ontwikkelde groenblauwe bedrijventerreinen bevraagd: de respondenten. In bijlage II staat een lijst met deze respondenten, hun functie, het bedrijventerrein en bijbehorende kenmerken.

De vragen die werden gesteld aan de respondenten behandelden alle zes procesfasen van het project. De vragen zijn te vinden in bijlage III. Menno van Bijsterveldt, Claudia Reuter en Freya Macke controleerde de vragen om er in dit onderzoek zeker van te zijn dat de vragen volledig waren. Zij hadden hier, vanuit hun ervaring, een goed beeld bij. Door een 'complete' vragenlijst goede eerste inventarisatie van het proces worden bepaald.

Met respondenten 1 tot en met 8 en 11 (zie bijlage II) zijn een **semigestructureerde interviews** gehouden. De vragen dienden als richtlijnen. Ze werden niet (altijd) in dezelfde volgorde gesteld, omdat het antwoord van de geïnterviewde een andere, logischere vervolgvraag had. Daarnaast

werden de vragen niet altijd gesteld, omdat een geïnterviewde met één antwoord meerdere vragen beantwoordde. Na de interviews zijn de antwoorden van de stakeholders handmatig uitgewerkt.

Respondenten 9 en 10 (zie bijlage II) vulden **vragenlijsten** in, omdat zij liever schriftelijk reageerden in plaats van mondeling. Voor de vragenlijst zijn dezelfde vragen gebruikt als voor de semigestructureerde interviews. Echter, de vragenlijst is gepersonaliseerd, zodat de vragen aansloten op het groenblauwe bedrijventerrein van de stakeholder.

Literatuuronderzoek

Aan de hand van literatuuronderzoek is meer inzicht verkregen in de context waarbinnen het onderzoek plaatsvindt, in de praktijkervaringen van de bedrijventerreinen en het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. De zoeksystemen die hoofdzakelijk zijn gebruikt, zijn Google, Google Scholar, Kennisbank van de SKBN en HBO kennisbank.

Met de bronnen zijn de inleiding en het theoretisch kader van dit onderzoek opgesteld. Daarnaast zijn de praktijkervaringen van de bedrijventerreinen gebruikt in het onderzoek aangevuld met literatuur. De gebruikte bronnen staan in de literatuurlijst.

Zoals beschreven in de inleiding is er in de literatuur weinig bekend over het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. De literatuur gebruikt voor het bepalen en onderbouwen van de procesmatige kansen is beperkt, maar tijdens het onderzoek zijn drie relevante bronnen gevonden en geanalyseerd. Het gaat om de volgende drie bronnen:

Publicatie	Relevantie	Gevonden
'Klimaatadaptatie op bedrijventerreinen' door L.J.M. Genefaas.	Motivaties van ondernemers om bij te dragen aan klimaatadaptatie en de wijze waarop de gemeente dit kan stimuleren.	Via Google Scholar: 'Motivaties klimaatadaptatie biodiversiteit bedrijventerreinen'.
Drie lessen voor duurzame en gezonde bedrijventerreinen door Meijs, J., Van Raalten, R. en Copping, M.	Drie lessen en adviezen voor toekomstbestendige bedrijventerreinen.	Via LinkedIn: gestuurd door Bjørn Jansen. Via e-mail: gestuurd door Freya Macke.
Webinar Klimaatbestendige bedrijventerreinen, Arcadis, 20 mei 2021	Ervaringen uit de praktijk.	Via e-mail: gestuurd door Freya Macke.
Concept Kennisdossier groenblauwe bedrijventerreinen Samen Klimaatbestendig (Freya Macke, Claudia Reuter en Lorena van der Meer)		Mede auteur, wordt binnenkort ontsloten door Samen Klimaatbestendig

Deze bronnen staan uiteraard ook in de literatuurlijst. Deze publicaties zijn, naast de praktijkervaringen, gebruikt bij het opstellen van de procesmatige kansen.

3.3 Data analyse

De uitwerkingen van de interviews en vragenlijsten zijn in een tabelvorm opgenomen. Deze vorm zorgt ervoor dat informatie gemakkelijk kan worden teruggevonden voor de data analyse. De uitwerkingen staan in bijlage IV tot en met XV.

De informatie uit de interviews en vragenlijst dienen als input voor dit onderzoek naar procesmatige kansen. Deze data dient te worden geanalyseerd. Er zijn verschillende instrumenten om kwalitatieve data te analyseren (Hagen, 2018):

1. Onbevangen interpreteren en analyseren; een instrument om een nieuwe wetenschappelijke theorie ontwikkelen over een onderwerp die gegrond is op kwalitatieve en/of kwantitatieve gegevens (Hagen, 2018).
2. Thematische analyse; een praktisch, stapsgewijs instrument om patronen in kwalitatieve gegevens te ontdekken en analyseren, met als resultaat een overzicht en interpretatie van deze gegevens als antwoord op de onderzoeksvraag (Hagen, 2018).
3. Het gebruik van schema's en hulpmiddelen; een meer systematische, 'kwantitatieve' analyse aan de hand van vastgelegde theorieën of modellen (Peters, z.d.)
4. Verhalen als uitgangspunt; geeft inzicht in hoe mensen bepaalde gebeurtenissen beleven en daar een eigen betekenis aangeven (Helleman, 2018).

Dit onderzoek richt zich niet op het ontwikkelen van een nieuwe wetenschappelijke theorie, dus valt het eerste instrument af. In dit onderzoek zijn geen theorieën en modellen vastgelegd voor het verwerken van de kwalitatieve data, waardoor de derde methode ook ongeschikt is. Het uitgangspunt van dit onderzoek bestaan niet uit verhalen, dus valt het vierde instrument ook af.

Thematisch analyse gebruikt een praktijkgerichte manier van coderen en thematiseren, waarmee de kwalitatieve data stapsgewijs kan worden geanalyseerd (Verhoeven, 2020). Het resultaat is een overzicht van de geanalyseerde data: de procesmatige kansen. Dat maakt thematische analyse het meest geschikte instrument voor dit onderzoek.

Thematische analyse kent grofweg drie fasen met ieder twee stappen (Verhoeven, 2020):

Fase I: De ontdekkingsfase: in deze fase wordt kennis gemaakt met de data.

1. De data zijn gefragmenteerd: de succesfactoren, leerpunten en kansen zijn uit de uitgewerkte interviews en vragenlijsten gehaald.
2. De fragmenten zijn gecodeerd: ieder fragment is met een of een aantal woorden (= codes) omschreven.

Fase II: de reductiefase: in deze fase worden de gegevens geordend en samengevat.

3. De codes zijn gethematiseerd: codes uit stap 2 zijn gegroepeerd en hebben een thema toegewezen gekregen.
4. De thema's zijn gereviseerd en verfijnd: waar nodig zijn de thema's uit stap 3 gehergroepeerd en is er ordening aangebracht, waardoor groepen met succesfactoren, leerpunten en kansen ontstonden.

Stap 1 tot en met 4 zijn te vinden in bijlage XVI.

Fase III: de reflectiefase: in deze fase worden de thema's met elkaar in verband gebracht.

5. De groepen zijn vastgesteld en gestructureerd: verbanden tussen succesfactoren, leerpunten en kansen zijn gezocht en hun betekenis in relatie tussen elkaar en tot de gegevens zijn omschreven, waardoor de procesmatige kansen ontstonden.
6. De resultaten zijn gepresenteerd: de procesmatige kansen zijn gepresenteerd aan de hand van de kansenkaart.

Stap 5 en 6 zijn te vinden in de hoofdstuk 4.

4

Procesmatige kansen

4. Procesmatige kansen

De onderzoeksvraag luidt: ‘Welke procesmatige kansen kunnen belanghebbenden benutten bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen?’. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, is data verzameld en geanalyseerd. De data vormde praktijkervaringen. Uit de data-analyse kwamen succesfactoren bij, leerpunten van en kansen voor de succesvolle ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. De kansen konden direct in het onderzoek worden opgenomen. De succesfactoren en leerpunten moesten worden vertaald naar kansen, zodat belanghebbenden deze kansen kunnen benutten bij de ontwikkeling van hun eigen groenblauwe bedrijventerrein. Dit is gedaan door:

1. Uit te leggen wat de kans inhoud.
2. De praktijkervaringen met succesfactoren en leerpunten te benoemen en/of benoemen dat de respondenten dit een kans vonden.
3. Toe te lichten waarom de kans een kans vormt voor de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen.

De procesmatige kansen zijn, geïnspireerd op de type beleidsinstrumenten, onderverdeeld in drie categorieën: communicatief, economisch en juridisch. Er is voor deze verdeling gekozen, omdat de kansen binnen deze drie categorieën passen. Daarnaast worden beleidsinstrumenten, en de verdeling ervan, gebruikt in de praktijk, waardoor belanghebbenden hoogstwaarschijnlijk op de hoogte zijn van de verschillende categorieën. Hieronder worden deze type beleidsinstrumenten toegelicht (Fobé, Brans, & Wayenberg, 2014) (Genefaas, 2019):

- Communicatieve instrumenten baseren zich op de veronderstelling dat burgers en organisaties, op basis van hun normen en waarden, kunnen worden aangezet tot het gewenste gedrag.
- Economische instrumenten richten zich op stimulansen bieden aan burgers en organisaties. Ze gaan er vanuit dat deze actoren uit eigenbelang hun gedrag zullen aanpassen als ze daartoe geldelijk of via andere transactiemechanismen worden aangezet.
- Juridische instrumenten steunen op de aanname dat dwingende beperkingen op gedrag, met sancties als stok achter de deur noodzakelijk zijn om gewenst gedrag bij actoren af te dwingen.

Aan de hand hiervan zijn de communicatieve, economische en juridische kansen gedefinieerd. Communicatieve kansen richten zich op communicatie en dragen voornamelijk bij aan het motiveren van belanghebbenden met woorden. Economische kansen richten zich op financiën en dragen voornamelijk bij aan het stimuleren van belanghebbenden met een financiële prikkel. Juridische kansen richten zich op regels en andere afspraken en dragen voornamelijk bij door het verplichten met regels en afspraken. Alle kansen dragen bij aan het doel: de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen.

De procesmatige kansen uit dit hoofdstuk zijn niet alle mogelijke kansen, maar vormen, zoals omschreven in de probleemstelling, een eerste inventarisatie. De kansen zijn opgesteld aan de hand van elf praktijkervaringen en literatuuronderzoek, waardoor de kansen wel een zeer goed beeld geeft.

De kansen zijn gelegenheden of mogelijkheden. Met sommige kansen, ook wel gelegenheden, kunnen belanghebbenden niets of weinig, omdat de kans niet voor hun bedrijventerrein van toepassing is. Andere kansen zijn voor (bijna) alle belanghebbenden van toepassing, omdat zij de kans zelf kunnen verzilveren. Deze kansen worden ook wel mogelijkheden genoemd. Niet alle kansen hoeven te worden benut voor een succesvolle ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein.

4.1 Communicatieve kansen

Initiatiefnemer

Een initiatiefnemer is een persoon of organisatie die het initiatief voor iets neemt, die de eerste aanzet voor een handeling of onderneming geeft of er de eerste stap toe zet. Uit de interviews met de stakeholders van Flight Forum, Heron en Uzin Utz kwam naar voren dat een initiatiefnemer helpt bij het opstarten van vergroeningsprojecten op bedrijventerreinen.

Initiatiefnemers communiceren het idee met andere belanghebbenden, waardoor het idee voor vergroeningsprojecten op bedrijventerreinen en het enthousiasme hiervoor wordt gestart. De ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein moet ergens beginnen. Dit draagt bij aan de start van de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Dit maakt een initiatiefnemer een communicatieve kans in het proces.

Trekker

Een trekker is een persoon of organisatie die het project trekt en zaken regelt, zoals belanghebbenden enthousiast maken en houden, om het project tot een succes te brengen. De ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein gaat niet vanzelf. Een trekker houdt het project draaiende. Daarom is er 'energie' nodig: energie en enthousiasme is dé trekkkracht. (J. Poppema, persoonlijke communicatie, 12 april 2021) (Arcadis, 2021).

Vaak vormt de initiatiefnemer ook de trekker van het project, maar dit is niet altijd het geval. Zo stapte Geofoxx met het idee voor bloemrijke bermen op bedrijventerrein Loven naar de gemeente Tilburg en trok de gemeente de rest van het project. Bij de ontwikkeling van Ambachtsezoom ontbrak bij de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht in eerste instantie het enthousiasme voor een groenblauwe inrichting en kwam het project dan ook niet van de grond. Dit veranderde toen de voormalige projectleider, de trekker van het project, de gemeenteraad mee nam op excursie naar een groenblauw bedrijventerrein: een voorbeeldproject (zie kans 'voorbeeldproject'). De trekker van het project zorgde dat het enthousiasme voor een groenblauw bedrijventerrein werd gevonden en het project hiervoor van de grond kwam.

Een trekker zorgt ervoor dat de vergroeningsprojecten blijven draaien door belanghebbenden te enthousiasmeren. Een trekker draagt daarmee bij aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen, wat een trekker een communicatieve kans in het proces maakt.

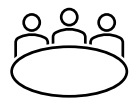

Georganiseerde bedrijventerreinen

Met georganiseerde bedrijventerreinen worden bedrijventerreinen bedoeld die georganiseerd zijn door middel van bijvoorbeeld een parkmanagement, Bedrijven Investeringszone (BIZ) of ondernemersvereniging. Op die manier is er één aanspreekpunt voor de initiatiefnemer en trekker, waardoor zij weten waar zij moeten zijn en communiceren met alle belanghebbenden makkelijker maakt.

Gemeente Zoeterwoude had baat bij het feit dat bedrijventerrein Grote Polder goed is georganiseerd. Sommige bedrijventerreinen zijn niet goed georganiseerd en dat bemoeilijkt het opzetten van projecten die het gehele bedrijventerrein aan gaan, zo ook vergroeningsprojecten voor de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Iedere ondernemer of pandeigenaar moet dan namelijk individueel worden benaderd. (Genefaas, 2019).

Op georganiseerde bedrijventerreinen is communiceren met alle belanghebbenden makkelijker, wat bijdraagt aan de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Dit maakt georganiseerde bedrijventerreinen een communicatieve kans in het proces. Echter, lang niet alle ondernemers en pandeigenaren zijn lid van de organisatie op het bedrijventerrein, waardoor als nog niet iedereen wordt bereikt.

Open houding

Als belanghebbenden is het belangrijk om een open en actieve houding aan te nemen. Een passende rol, dan wel houding, wordt door persoonlijk contact te zoeken (Genefaas, 2019). Dit wordt verder toegelicht in de kans 'communiceren'. Daarbij is het belangrijk om open te staan voor veranderingen, zoals ander beheer van het groen.

Uit de praktijk blijken bijvoorbeeld gemeenten soms moeite mee te hebben. Een gemeente die een initiatief goed oppakte is de gemeente Tilburg. Bedrijventerrein Loven heeft watergangen en een waterplas om hemelwater te bufferen. Daarnaast liggen er op Loven brede grasbermen met bomen. Geofoxx zag hier in 2017 kansen voor biodiversiteit en de uitstraling van het bedrijventerrein. Gras draagt bij aan klimaatadaptatie, maar doet weinig voor de biodiversiteit. Geofoxx stapte met het idee van bloemrijke bermen naar de gemeente Tilburg. De gemeente ontving het idee met veel enthousiasme. Het stimuleren van biodiversiteit op bedrijventerreinen en meer beleving van het groen sluit goed aan bij het beleid van de gemeente om de ecologische structuren uit te breiden en te verbeteren. Daarbij stonden zij open voor ander beheer, wat de bloemrijke bermen mogelijk maakte. (L. De Vetten, persoonlijke communicatie, 25 maart 2021).

Een open houding van de belanghebbenden zorgt ervoor dat zij geen belemmering vormen voor de vergroeningsprojecten op bedrijventerreinen, wat bijdraagt aan de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Dit maakt het een communicatieve kans in het proces.

Communiceren

Goede communicatie is van belang voor de succesvolle ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Draagvlak is namelijk belangrijk bij projecten voor klimaatadaptatie en biodiversiteit en dat wordt onder andere verkregen door goede communicatie. (S. Verstraete, persoonlijke communicatie, 10 maart 2021).

Allereerst moeten belanghebbenden in een vroeg stadium worden **geïnformeerd** over de plannen en de reden achter het groenblauw inrichten van het bedrijventerrein. Belanghebbenden worden dan op de hoogte gesteld van de projecten, waardoor zij weten waar zij aan toe zijn. Daarnaast zijn sommige belanghebbenden nog onwetend over de effecten van het veranderende klimaat en de afnemende biodiversiteit op hun bedrijventerrein, dus is uitleg nodig om de nut en noodzaak van de vergroeningsprojecten te begrijpen. (S. Verstraete, persoonlijke communicatie, 10 maart 2021).

Belanghebbenden informeren kan via brief of post. Echter, om draagvlak te creëren blijkt persoonlijk contact meer geschikt, zeker in een later stadium van het project (Genefaas, 2019). Bij de vergroeningsprojecten op de Waarderpolder, Grote Polder en Flight Forum bleken gesprekken met de ondernemers te helpen bij het creëren van draagvlak. Zo wist Flight Forum CV dat zij bedrijven moesten blijven informeren als zij hen betrokken als partner bij de vergroeningswerkzaamheden. Een overleg faciliteren en een paar mailtjes sturen is niet genoeg. Zeker als zij een financiële bijdrage leveren.

Daarnaast is het belangrijk om belanghebbenden te **betrekken**, zodat samen gewerkt kan worden tot een groenblauw bedrijventerrein. Een groene openbare en private ruimte heeft significant meer impact dan versteend privaat terrein en een groene openbare ruimte of andersom. Hierover staat meer omschreven in de kans 'samenwerken'.

Draagvlak is nodig voor de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Communiceren draagt bij aan het verkrijgen van draagvlak voor de klimaatadaptieve en biodiverse maatregelen. Communiceren helpt dus bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Dit maakt communiceren een communicatieve kans in het proces.

Samenwerken

Samen en Integraal werken is tijdens zulke projecten van belang. Samen kan er veel meer impact worden gemaakt dan alleen. Houd rekening met het feit dat iedereen betrekken en samenwerken tijd kost (zie kans 'complex project, neem de tijd').

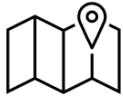
Flight Forum CV vroeg de bedrijven van het kantorencluster mee te werken bij de vergroeningswerkzaamheden. Eén van de elf bedrijven wilde hier niet aan mee doen. Flight Forum CV en de betrokken bedrijven probeerde dit bedrijf te overtuigen. Helaas mocht dit niet baten. Flight Forum zat toen met het free-riderprobleem: het sociale dilemma waarbij mensen gebruik kunnen maken van een goed of dienst zonder ervoor te betalen of bij te dragen.

Flight Forum CV wilde het project niet laten stranden door één bedrijf die niet mee wil werken. Toch konden zij niet dezelfde maatregelen nemen voor dit bedrijf als voor de bedrijven die wel mee werken en financieren. Flight Forum CV moest wel wat vergroenen bij het bedrijf die niet mee wil werken, anders is het bedrijventerrein geen geheel. Daarom hebben zij de vergroeningswerkzaamheden voor het pand van dit bedrijf vermagerd: minder bomen, geen zitplaatsen en signingsborden. (J. Poppema, persoonlijke communicatie, 12 april 2021).

Meedenken met ondernemers of hen zelfs **begeleiden** is ook waardevol. Zo zette gemeente Pijnacker-Nootdorp een traject op waarin zij de ondernemer begeleiden bij de ontwikkeling van hun nieuwe pand. Binnen dit traject is het voor gemeente Pijnacker-Nootdorp belangrijk om over klimaatadaptatie en biodiversiteit te spreken. De gemeente adviseert ondernemers ook bij groene gevels, omdat de gevels aan de A12 verplicht groen moeten zijn en dit veel vragen oplevert.

Provincie Zuid-Holland heeft subsidie beschikbaar gesteld voor groen op bedrijventerreinen. De ondernemers zijn hier niet altijd even goed van op de hoogte. Daarom trekt gemeente Pijnacker-Nootdorp de subsidie aanvraag, zodat zij het beheer van de groene gevels kunnen financieren. De gemeente pakt dit samen met de ondernemersvereniging op.

Een goede samenwerking is belangrijk bij (vergroenings)projecten en draagt dus bij aan de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Dit maakt samenwerken een communicatieve kans in het proces.

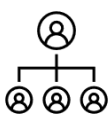
Voorbeeldprojecten

Voorbeeldprojecten zijn projecten die bij gebiedsontwikkelingen of andere (bouw)projecten worden gebruikt als voorbeeld om te visualiseren en eventueel elementen uit het project te implementeren in het eigen project.

Bij de ontwikkeling van de Ambachtsezoom diende Park 20|20 als voorbeeld voor gemeente Hendrik-Ido-Ambacht. De gemeente Hendrik-Ido-Ambacht zette meer dan tien jaar geleden een ambitie voor de ontwikkeling van bedrijventerrein Ambachtsezoom op papier. De gemeente wilde een, voor die tijd, duurzaam bedrijventerrein ontwikkelen. Maar na drie jaar bleek het enthousiasme van de ondernemers en de gemeenteraad hiervoor te ontbreken.

De voormalige projectmanager nam de gemeenteraad daarom mee op excursie naar Park20|20 in Hoofddorp: een circulair bedrijventerrein. Het bezoek aan Park20|20 inspireerde de gemeenteraad om zelf een circulair bedrijventerrein te ontwikkelen. De gemeente pakte de oude ambitie weer op en maakte deze nóg duurzamer. Ook klimaatadaptatie en biodiversiteit kreeg een plekje in de ontwikkeling van Ambachtsezoom. (R. Verhoef, persoonlijke communicatie, 12 april 2021). Ook uit onderzoek van Lizet Genefaas (2019) blijkt dat eerst een voorbeeld laten zien, kan helpen bij het motiveren van ondernemers.

Voorbeeldprojecten helpen bij het motiveren van belanghebbenden, doordat het resultaat wordt gevisualiseerd. Gemotiveerde belanghebbenden dragen bij aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Dat maakt voorbeeldprojecten een communicatieve kans in het proces.

Koploper

Koplopers zijn ondernemers (of pandeigenaren) die hun private terrein al klimaatadaptief en biodivers hebben ingericht. Dit terrein kan worden gepresenteerd als voorbeeld aan andere belanghebbenden van het bedrijventerrein.

De gemeente Zoeterwoude worstelde met de vraag: 'Hoe kunnen wij ondernemers stimuleren om mee te doen met een project die niet hun corebusiness is?'. De Heineken brouwerij, gevestigd direct naast de Grote Polder, had hun eigen terrein al biodivers en klimaatadaptief ingericht. Daarom diende Heineken als een voorbeeld voor de andere bedrijven. (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021). Ook Flight Forum CV maakte gebruik van een enthousiaste koploper bij de groenblauwe inrichting van Flight Forum. Deze koplopers dienden ook als motivator om andere ondernemers te motiveren (zie kans motivator). (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021). (J. Poppema, persoonlijke communicatie, 12 april 2021). Ook uit onderzoek van Meijs, Raalten en Copping (2021) blijkt een enthousiast voorbeeld te helpen. Ook uit onderzoek van Lizet Genefaas (2019) blijkt dat eerst een voorbeeld laten zien, kan helpen bij het motiveren van ondernemers.

Een koploper helpt bij het motiveren van belanghebbenden, doordat het resultaat wordt gevisualiseerd. Gemotiveerde belanghebbenden dragen bij aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen, wat een koploper een communicatieve kans in het proces maakt.

Pilotprojecten

Pilotprojecten dienen als proef om het later, bij succes, op te schalen (Van Dale, z.d.). Pilotprojecten worden gebruikt als experiment, maar ook om belanghebbenden te enthousiasmeren en motiveren.

Zo voerde ClimateMatters verkennende gesprekken met verschillende partijen over de haalbaarheid en aanpak van de vergroening van Haarlem Business Park Waarderpolder. Uit de gesprekken concludeerde ClimateMatters dat zij daadwerkelijk iets moesten laten zien aan de ondernemers om hen te enthousiasmeren. Daarom kozen zij voor een pilotproject. Zo legde ClimateMatters met ondernemers op de parkeerplaatsen van het MAAK-terrein een park van 300 m² aan., samen met de ondernemers gevestigd op dit terrein. Het MAAK biedt onderdak aan bedrijven die werkzaam zijn in de innovatie en circulaire maakindustrie. Het pilotproject motiveerde andere ondernemers direct tot actie te komen. Zo gaf een ondernemer niet zoveel parkeerplaatsen nodig te hebben, waarna hij deze verving voor groen. (ClimateMatters, 2018). Ook gemeente Tilburg gebruikte pilotprojecten om het effect van een groenblauwe inrichting te onderzoeken, maar ook om andere belanghebbenden te enthousiasmeren en motiveren (L. De Vetten, persoonlijke communicatie, 25 maart 2021). Ook uit onderzoek van Lizet Genefaas (2019) blijkt dat eerst een voorbeeld laten zien, kan helpen bij het motiveren van ondernemers.

De onderzoeker en auteur van dit onderzoek heeft een bezoek gebracht aan een aantal inspirerende pilotprojecten op Emer-Zuid in Breda. Zij zag dat

Bij ontbreken van een koploper kan een pilotproject worden opgezet. Een pilotproject helpt bij het motiveren van belanghebbenden, doordat het resultaat wordt gevisualiseerd. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Daarom vormen pilotprojecten een communicatieve kans in het proces.

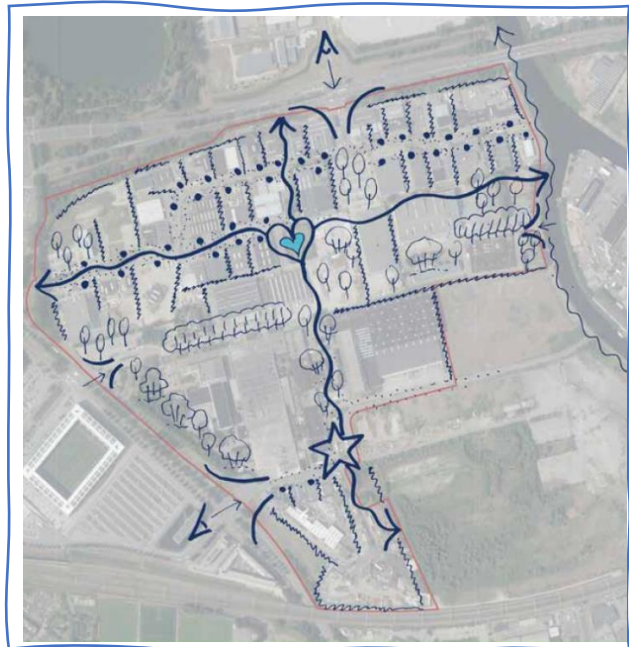
Visualisatie

Visualiseren betekent zichtbaar of als beeld voorstelbaar maken (Van Dale, z.d.). Bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen kunnen belanghebbenden gebruik maken van foto's of tekeningen om het projectresultaat te visualiseren en belanghebbenden te enthousiasmeren en motiveren.

Zo maakte Flight Forum, Emer-Zuid en ClimateMatters in de ontwerpfasen van de vergroeningsprojecten visualisaties (Poppema, 2021) (T. Belderok, persoonlijke communicatie, 18 mei 2021). Zie figuur 4.2 en 4.3 voor een gebruikte visualisatie voor Flight Forum en Emer-Zuid voor het motiveren van de belanghebbenden.

Figuur 4.2 - Visualisatie Noordelijke Straatjes op Flight Forum. Bron: Flight Forum CV.

Figuur 4.3 - Visualisatie Emer-Zuid. Bron: Kruitkok ontwerpers en Arcadis (2021). Verkregen op 18 juni 2021.

Een visualisatie helpt bij het motiveren van belanghebbenden, wat bijdraagt aan de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Dit maakt visualisatie een kans.

Motivator

Een motivator is iemand die andere belanghebbenden motiveert door te vertellen over zijn of haar ervaringen bij het ontwikkelen van een groenblauw bedrijventerrein. Een koploper is een geschikte motivator. De koploper staat, als medeondernemer, dicht bij de ondernemers. De koploper kan dan uit eigen ervaring uitleggen waarom zij hun terrein groenblauw hebben ingericht (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021).

Koploper Heineken diende als motivator bij het vergroeningsproject op bedrijventerrein De Grote Polder. ClimateMatters diende als ambassadeurs, wat ook een soort motivator is. Delta Development vertelde het verhaal en begeleidde de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht. Op haar beurt vertelt de gemeente haar ervaringen graag, ook wel storytelling genoemd. Dit dient ook als motivatie. (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021) (ClimateMatters, 2018) (Plantteam Ambachtsezoom, 2020) (R. Verhoef, persoonlijke communicatie, 12 april 2021).

Een koploper, of andere spreker van een voorbeeld, kan dienen als motivator. De motivator motiveert andere belanghebbenden bij de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Daarom vormt een motivator een communicatieve kans in het proces.

Klimaatadaptatie en biodiversiteit komt hoger op de agenda

Duurzaamheid, waaronder klimaatadaptatie en biodiversiteit, is tegenwoordig belangrijker en 'normaler' dan een aantal jaar geleden. De effecten van het veranderende klimaat en de afnemende biodiversiteit wordt namelijk merkbaar.

Denk bijvoorbeeld aan bedrijventerrein De Sleutel in Bladel die op 29 mei 2018 getroffen werd door een piekregenvui met overlast en schade tot gevolg. Hierdoor zien belanghebbenden de nut en noodzaak van een groenblauw bedrijventerrein in. (R. Verhoef, persoonlijke communicatie, 12 april 2021) (H. Renders, persoonlijke communicatie, 14 april 2021) (S. Mol, persoonlijke communicatie, 17 mei 2021).

Door dit te vertellen, draagt dit bij aan het meekrijgen van belanghebbenden in het project. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen, wat het een communicatieve kans in het proces maakt.

Echter, niet alle belanghebbenden van bedrijventerreinen ervaren de effecten van klimaatverandering en de afnemende biodiversiteit of weten dat zij er iets aan kunnen doen. Deze belanghebbenden moeten op een andere manier worden gemotiveerd en geïnformeerd. Dit staat verder toegelicht in de kans 'één doel, meerdere motivaties' en 'communicatie'.

Eén doel, meerdere motivaties

Groenblauwe bedrijventerreinen bieden ruimte aan biodiversiteit en zijn aangepast aan de effecten van het veranderende klimaat. Het resultaat is vaak een bedrijventerrein met groen in de openbare en/of private ruimte.

Wanneer er klimaatgerelateerde overlast of schade wordt ervaren, zijn betrokken vaak wel gemotiveerd om klimaatadaptatieve maatregelen te nemen, zoals het geval was bij de groenblauwe inrichting van bedrijventerrein De Sleutel in Bladel (S. Mol, persoonlijke communicatie, 17 mei 2021).

Wanneer zij geen overlast of schade ervaren door extreme neerslag of hitte, is het moeilijker om andere belanghebbenden met het argument van klimaatadaptatie en biodiversiteit mee te krijgen. Echter, (hoogwaardig) groen niet alleen bij aan klimaatadaptatie en biodiversiteit. Het uitzicht op groen verbetert het concentratievermogen en draagt het bij aan het herstel van stress. Daarnaast stimuleert een groene omgeving mensen om bijvoorbeeld een lunchwandeling te maken. Dit houdt medewerkers scherp, wat de arbeidsproductiviteit vergroot. Verder verbetert een groene werkomgeving het imago van het bedrijventerrein, wat een unique selling point. Hierdoor kunnen vastgoedwaarden en huurprijzen van panden op bedrijventerreinen stijgen. Ook draagt het bij aan het binnenhalen en behouden van werknemers, omdat zij de werkomgeving als prettig ervaren. (Genefaas, 2019) (Royal FloraHolland, De Groene Stad & WUR, z.d.) (WUR, 2017).

Uit acht van de elf interviews en vragenlijsten blijkt dat de belanghebbenden vanuit meerdere motivaties hun bedrijventerrein groenblauw inrichten. Stan Verstraete, van de Waarderpolder, gaf aan dat het vergroeningsproject ook bijdraagt aan een aantrekkelijke openbare ruimte. Luuk de Vetten, van bedrijventerrein Loven, vertelde dat het groen de kwaliteit en het beeld van de leefomgeving verbetert. Daarmee verbetert het ook het imago van bedrijventerrein Loven. Liselotte Gips vertelde dat een groenblauw bedrijventerrein beter is voor de gezondheid van medewerkers, klanten en andere bezoekers waarderen het groen en de vastgoedwaarden van de panden stijgt. Het groen creëert op die manier ook financiële meerwaarde. Riny Verhoef gaf aan dat medewerkers willen werken in een

fijne werkomgeving en klanten wil men ontvangen in een fijne en groene omgeving. Jesse Poppema en Harm Renders vertelde ook dat het aanzicht van het bedrijventerrein aantrekkelijker moest. Simone Mol zei dat ze bij de klimaatprojecten ook de verhoging van de bewustwording en het creëren van een beter vestigingsklimaat meepakten.

Door verschillende voordelen van een groenblauw bedrijventerrein te benoemen, kunnen meer belanghebbenden worden gemotiveerd. Belanghebbenden dragen dan vanuit hun eigen motivatie bij aan hetzelfde doel: een groenblauw bedrijventerrein. Dit maakt 'één doel, meerdere motivaties' een communicatieve kans in het proces.

Gehele proces duurzaam

Bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen is het van waarde om de realisatie ook duurzaam te doen.

Bij de vergroeningsprojecten van de Waarderpolder gingen de verwijderde tegels in te puinbreker, terwijl veel ervan geschikt waren voor hergebruik. Daarnaast gebruikte de Spaarnelanden voor het vervoeren van de tegels tractoren met oude dieselmotoren. Een ondernemer van de Waarderpolder merkte terecht op dat dit niet bijdraagt aan het doel om ook de CO₂-uitstoot te beperken. Parkmanagement Waarderpolder let in de toekomst niet alleen op een duurzaam projectresultaat, maar ook op een duurzame uitvoering ervan. (S. Verstraete, persoonlijke communicatie, 10 maart 2021).

Als het gehele proces duurzaam is, zorgt dat voor een betere uitstraling. Een goede uitstraling zorgt voor positieve reacties, wat bijdraagt aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Daarom is 'gehele proces duurzaam' een communicatieve kans in het proces.

Positieve publiciteit

Groenblauwe bedrijventerreinen zijn op dit moment niet de standaard. Bedrijventerreinen met een groenblauwe inrichting of vergroeningsprojecten zijn op dit moment early adopters. Dat brengt positieve publiciteit met zich mee, wat bijdraagt aan het imago van het bedrijventerrein.

Op de Waarderpolder zorgde en zorgt de vergroening nog steeds voor positieve publiciteit (S. Verstraete, persoonlijke communicatie, 10 maart 2021). Ook op De Grote Polder en bij Uzin Utz zorgden en zorgen de projecten in kader van klimaatadaptatie en biodiversiteit voor positieve publiciteit (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021). Uzin Utz Nederland kreeg in 2014 zelfs bezoek van Koningin Máxima. (A. Schumer, persoonlijke communicatie, 22 april 2021).

Positieve publiciteit dient als stimulans om mee te werken aan klimaatadaptatie en biodiversiteit maatregelen. Hierdoor draagt positieve publiciteit mee aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Dat maakt positieve publiciteit een communicatieve kans in het proces.

Effect monitoren en zichtbaar maken

Het effect van groen op klimaatadaptatie en biodiversiteit is er wel, maar niet altijd zichtbaar (S. Verstraete, persoonlijke communicatie, 10 maart 2021). Belanghebbenden zien wel graag waar zij in investeren. Daarom is het belangrijk om het effect zichtbaar te maken. (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021).

Medewerkers van Geofoxx, een bedrijf gevestigd op bedrijventerrein Loven, monitoren met tellingen langs een telroute het (langdurige) resultaat van de bloemrijke bermen (Bloemrijk Loven, 2017). Gemeente Zoeterwoude laat het effect van de maatregelen op De Grote Polder om de twee jaar meten door Stichting EIS. Deze vergelijkt Stichting EIS met de nulmeting. De resultaten deelt de gemeente met de ondernemers. (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021). Om het effect te kunnen vergelijken, is dus een **nulmeting** en vervolgmeting(en) nodig.

Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht liet een nulmeting uitvoeren door de NWC en bepaalde een tienjarige routekaart waarop meetmomenten staan voor water, lucht, bodem en biodiversiteit op Ambachtsezoom (R. Verhoef, persoonlijke communicatie, 12 april 2021). Lidl laten ook een nulsituatie en de effecten meten van hun bedrijfskavel (Lidl Nederland GmbH, persoonlijke communicatie, 30 april 2021). Gemeente Bladel monitort en analyseert met debietmeters de uurdebieten en de draaiuren van de maatregelen op bedrijventerrein De Sleutel.

Gemeente Pijnacker-Nootdorp gaat de effecten op de energietransitie delen met een dashboard. Daar wil Harm Renders de effecten van de klimaatadaptieve en biodiverse maatregelen graag aantoevoegen. Op het dashboard kan de gemeente bijvoorbeeld delen hoeveel plantensoorten er zijn. De gemeente kan ook apart borden plaatsen waarop de biodiverse en klimaatadaptieve maatregelen worden gepresenteerd. (H. Renders, persoonlijke communicatie, 14 april 2021). Een voorbeeld van een bedrijventerrein die de vergroeningsprojecten zichtbaar maakt, is Emer-Zuid in Breda (zie figuur 4.5).

Om belanghebbenden gemotiveerd te krijgen en houden, moet het effect van de klimaatadaptieve en biodiverse maatregelen zichtbaar worden gemaakt. Hiervoor moeten een nulmeting en vervolgmetingen worden gedaan.

Figuur 4.5 – Bord op Emer-Zuid in Breda. Bron: F. Macke (2021). Verkregen op 18 juni 2021.

Onderwijs betrekken

In het onderwijs moeten studenten vaak projecten doen voor het werkveld of stages lopen en afstuderen bij een organisatie. Het aannemen van (afstudeer)stagiair kent verschillende voordelen, zoals stagiairs zijn enthousiast en creatief, inzetbaar op klussen of vraagstukken waar men niet snel aan toekomt en benaderen zij gemakkelijker belanghebbenden. Dit laatste draagt bij aan het motiveren van belanghebbenden. Dit maakt onderwijs betrekken een communicatieve kans in het proces.

4.2 Economische kansen

Complex project, dus neem de tijd

Het groenblauw inrichten van een bedrijventerrein lijkt simpel, maar gemeenten moeten rekening houden met alle aspecten van een gebiedsontwikkeling, zoals procedures, stakeholders betrekken, kabels en leidingen, vakanties van ambtenaren, etc. (J. Poppema, persoonlijke communicatie, 12 april 2021). Daarnaast lopen projecten niet altijd zoals gepland.

Daarom moet er genoeg tijd worden uitgetrokken voor de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein. Door hier van tevoren rekening mee houden in de planning, kunnen vertragingen worden opgevangen en extra kosten worden voorkomen. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein, wat dit een economische kans in het proces maakt. (A. Schumer, persoonlijke communicatie, 22 april 2021).

Meekoppelen

Klimaatadaptatie en biodiversiteit kunnen belanghebbenden koppelen aan geplande (onderhouds)werkzaamheden: werk-met-werk. Als de parkeerplaatsen aan vervanging toe zijn, kan worden gekozen voor bijvoorbeeld halfverharding. Aangezien de parkeerplaatsen toch aan vervanging toe waren, kunnen met zulke maatregelen kosten worden bespaard.

Daarnaast kunnen klimaatadaptatie en biodiversiteit worden meegekoppeld aan andere duurzaamheidsthema's. Zoals in het theoretisch kader omschreven, kan biodiversiteit worden meegekoppeld aan klimaatadaptatie, maar er zijn meer meekoppelmogelijkheden voor verschillende duurzaamheidsthema's.

Door de hoge hoeveelheid verharding op bedrijventerreinen wordt het daar gemiddeld warmer dan in het omliggende buitengebied. In de toekomst wordt dit alleen maar meer. Het gevolg: panden moeten meer worden gekoeld. De energievraag stijgt. De vraag kun je beperken door de omgeving koeler te houden. Dit kun je doen door bijvoorbeeld het creëren van schaduw met bomen. Of door een groen dak aan te leggen. Daarnaast kun je de overige energievraag zelf duurzaam opwekken door middel van zonnepanelen (= energietransitie).

Auto's stoten niet alleen CO₂ uit, maar nemen ook veel ruimte in beslag. Zeker voor een voertuig die het grootste gedeelte van de dag stilstaat. Door medewerkers te stimuleren lopend, met de fiets of het openbaar vervoer naar het bedrijventerrein te laten komen, zijn er minder parkeerplaatsen nodig (= mobiliteitstransitie). En ontstaat er dus meer ruimte voor klimaatadaptatie en groen.

Het gebruik van grondstoffen heeft ook CO₂-impact. Daarnaast kunnen grondstoffen, net als fossiele brandstoffen, opraken. Met circulariteit wordt hierop ingespeeld. Bij het realiseren van klimaatadaptatieve maatregelen, zoals een groen dak, is rekening houden met circulariteit is waardevol. Zo kunnen de gebruikte materialen in de toekomst worden hergebruikt in plaats van weggegooid. (Samen Klimaatbestendig, 2021)

Door klimaatadaptatie en biodiversiteit mee te koppelen aan gepland onderhoud en te combineren met andere duurzaamheidsthema's kunnen kosten worden bespaard. Dit verlaagt de drempel om klimaatadaptatie en biodiversiteit op te pakken, wat bijdraagt aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Dat maakt meekoppelen een economische kans in het proces.

Subsidies en kortingen

Financiële prikkels voor de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen zijn subsidies of kortingen.

Gemeente Haarlem stelde een subsidie beschikbaar voor het vergroeningsproject op Waarderpolder Business Park Haarlem, waardoor het project haalbaar werd (S. Verstraete, persoonlijke communicatie, 10 maart 2021). Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht stelde aanvullende maatregelen op, zoals half verhard parkeren. Ondernemers krijgen korting op de grondprijs als zij een of meerdere aanvullende maatregelen nemen. De hoogte van de korting is maximaal 10% en hangt af van de genomen maatregelen. (R. Verhoef, persoonlijke communicatie, 12 april 2021).

Financiële prikkels in de vorm van een subsidie of korting dragen bij aan het stimuleren van belanghebbenden voor de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen, omdat de financiële haalbaarheid van een project verbetert. Dat maakt subsidies en kortingen een economische kans in het proces.

Een leerpunt die zich op doet wat betreft subsidies en kortingen is dat belanghebbenden, voornamelijk ondernemers en pandeigenaren, hier niet van op de hoogte zijn. Neem bijvoorbeeld de Rijksinvesteringsaftrek MIA\VAMIL nog weinig wordt benut voor de aanleg van groen en waterberging. Hierover moet worden gecommuniceerd over of zelfs geholpen bij het aanvragen. Hierover staat meer toegelicht in de kansen 'communiceren' en 'samenwerken'.

Onderwijs betrekken

Zoals eerder vermeld, moeten studenten vaak projecten doen voor het werkveld of stages lopen en afstuderen bij een organisatie. Het aannemen van (afstudeer)stagiair kent verschillende voordelen. Studenten zijn onder andere goedkope werkrachten. Dit laatste draagt bij aan de financiële haalbaarheid van een project. Zeker bij een eerste inventarisatie is dit zeer interessant.

Zo liet gemeente Zoeterwoude, voordat zij het project opzette, een stagiair onderzoek doen naar mogelijkheden voor groen op bedrijventerrein Grote Polder (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021). Ondernemend Venlo betreft studenten van de HAS Hogeschool in Den Bosch. De studenten mogen voor hun afstudeeronderzoek een scan uitvoeren die de impact van klimaatverandering op vier bedrijventerreinen in kaart brengt (L. Rutten, persoonlijke communicatie, 8 april 2021). Op bedrijventerrein Flight Forum is het krattensysteem die in de bodem ligt ontwikkeld door een universiteit. (J. Poppema, persoonlijke communicatie, 12 april 2021). En ook ClimateMatters betreft studenten van de Hogeschool Van Hall Larenstein en het Wellend College (T. Belderok, persoonlijke communicatie, 18 mei 2021). Belanghebbenden kunnen, naast mbo, hbo of universitaire studenten, ook middelbare of zelfs basisschoolleerlingen betrekken. Zo neemt Uzin Utz deel aan AdoptIDee: een initiatief waarbij scholieren uit groep 6, 7 en 8 de handen ineenslaan met innovatieve bedrijven uit Groningen en Haaksbergen (A. Schumer, persoonlijke communicatie, 22 april 2021).

Hieruit blijken stagiairs, studenten of leerlingen in het gehele proces inzetbaar voor het bijdragen aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Dit maakt onderwijs betrekken een economische kans in het proces.

Klimaatadaptatie en biodiversiteit komt hoger op de agenda

Duurzaamheid, waaronder klimaatadaptatie en biodiversiteit, is tegenwoordig belangrijker en 'normaler' dan een aantal jaar geleden. De effecten van het veranderende klimaat en de afnemende biodiversiteit is merkbaar.

De laatste decennia is klimaatverandering en de gevolgen hiervan snel gegaan, terwijl de meeste bedrijventerreinen nog steeds flink verhard zijn. Daarom moeten ontwikkelaars vanaf heden, zeker bij nieuwbouw, rekening houden met de effecten van klimaatverandering. Anders verouderen de panden snel en moet er later opnieuw in worden geïnvesteerd. Dit wordt verder toegelicht in de kans 'nieuwbouw'.

Nieuwbouw

Het realiseren van een nieuw bedrijventerrein of bedrijfspand is nieuwbouw. Bij nieuwbouw hoeft de ontwikkelaar geen rekening te houden met bestaande factoren, wat het project gemakkelijker maakt (Arcadis, 2021).

Bij het vergroeningsproject op de Waarderpolder moest dit wel. Parkmanagement Waarderpolder ging samen met de beheerder van de openbare ruimte Spaarnelanden op zoek naar plekken voor meer groen. De straten van het bedrijventerrein zijn smal, wat het vraagstuk uitdagend maakt. (S. Verstraete, persoonlijke communicatie, 10 maart 2021). Nieuwbouw vormde bij de ontwikkeling van Ambachtsezoom een succesfactor, omdat de gemeente geen rekening hoefde te houden met bestaande factoren, zoals een stratenpatroon. Daarbij kunnen ze eisen stellen. Deze kans staat verder toegelicht in de volgende paragraaf.

Bij nieuwbouw kan gestart worden met een blanco canvas. Hierdoor hoeft een ontwikkelaar geen rekening te houden met bestaande factoren. Hierdoor wordt het inpassen van klimaatadaptatie en biodiversiteit makkelijker. Het zou een gemiste kans zijn om klimaatadaptatie en biodiversiteit niet direct in te passen in nieuwbouwprojecten. Klimaatadaptatie en biodiversiteit worden steeds belangrijker en bedrijventerreinen die niets doen op het gebied van klimaatadaptatie en biodiversiteit verouderen snel. (H. Renders, persoonlijke communicatie, 14 april 2021) De vastgoedwaarde en huurprijzen op verouderde bedrijventerreinen is lager dan op groenblauwe bedrijventerreinen. Het is dan ook financieel aantrekkelijk om nieuwe bedrijventerreinen en -panden direct groenblauw in te richten.

Nieuwbouw vormt een kans voor het direct inpassen van klimaatadaptatie en biodiversiteit om zo snel verouderende bedrijventerreinen en -panden te voorkomen. Nieuwbouw vormt een kans voor de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen, wat het een economische kans maakt in het proces.

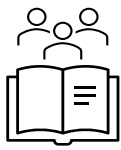

Nieuwe ontwikkelingen

Er vinden constant nieuwe (technologische) ontwikkelingen plaats, ook op het gebied van klimaatadaptatie en biodiversiteit. Met nieuwe ontwikkelingen kunnen maatregelen goedkoper worden, door bijvoorbeeld een goedkopere productie of efficiëntere maatregel. (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021) (A. Schumer, persoonlijke communicatie, 22 april 2021).

Zo gaf gemeente Zoeterwoude het voorbeeld van groene gevels. Ondernemers van de Grote Polder gaven hier weerstand tegen, omdat de kosten voor de realisatie van groene gevels snel oplopen. Hier blijven kansen liggen, want de techniek blijft zich ontwikkelen. Groene gevels, en andere maatregelen, kunnen in de toekomst goedkoper worden, waardoor ze mogelijk wel financieel haalbaar zijn. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen en maakt nieuwe ontwikkelingen dus een economische kans in het proces. (L. Gips, persoonlijke communicatie, 24 maart 2021).

4.3 Juridische kansen

Beleid

Met beleid kunnen regels worden vastgelegd voor klimaatadaptatie en biodiversiteit op bedrijventerreinen. (&Flux, TAUW & Samen Klimaatbestendig, 2020).

Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht stelde verplichte maatregelen, zoals een groen dak, vast voor de bedrijven die zich willen vestigen op de Ambachtsezoom. Sommige ondernemers proberen onder een of meerdere verplichte maatregelen van de gemeente uit te komen. De gemeente blijft zich vasthouden aan de ambitie. De meeste ondernemers geven uiteindelijk toe. Hierdoor kon de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht klimaatadaptieve en biodiverse maatregelen afdwingen bij de ondernemers. (R. Verhoef, persoonlijke communicatie, 12 april 2021).

Met beleid kan klimaatadaptatie en biodiversiteit worden afgedwongen bij de ontwikkeling van een nieuw bedrijventerrein of -pand. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein, wat beleid een juridische kans in het proces maakt.

Vraag en aanbod bedrijfskavels

De vraag naar en het aanbod van goederen of diensten bepalen, bij een marktform van volledige concurrentie, de prijs, mits alle overige factoren gelijk blijven (De Nederlandsche Bank, 2020). Bij de verkoop van bedrijfskavels heeft de gemeente, of andere ontwikkelaar, het aanbod en bedrijven de vraag. Bij een hoge vraag naar bedrijfskavels kan de prijs worden verhoogd, maar er kunnen ook andere factoren worden afgedwongen, zoals klimaatadaptieve en biodiverse maatregelen. Door de hoge vraag zijn bedrijven eerder geneigd deze maatregelen te nemen, omdat een andere bedrijfskavel vinden moeilijk is. (R. Verhoef, persoonlijke communicatie, 12 april 2021).

Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht stelde verplichte maatregelen op. De vraag naar bedrijfskavels in en rondom Hendrik-Ido-Ambacht is hoog. Hierdoor kan de gemeente zich vasthouden aan de ambitie en de verplichte maatregelen afdwingen bij de ondernemers. (R. Verhoef, persoonlijke communicatie, 12 april 2021). Ook gemeente Pijnacker-Nootdorp vertelde dat er een schaarste aan bedrijfskavels is in de regio. Daarom is nu het moment om op te schalen en ambities vast te leggen. (H. Renders, persoonlijke communicatie, 14 april).

Met beleid kan klimaatadaptatie en biodiversiteit worden afgedwongen bij de ontwikkeling van een nieuw bedrijventerrein of -pand. Bij een hoge vraag is het gemakkelijker om eisen te stellen. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein, wat vraag en aanbod een juridische kans in het proces maakt.

Nieuwbouw

Bij nieuwbouw is het ook gemakkelijker om met beleid klimaatadaptatie en biodiversiteit af te dwingen (Arcadis, 2021).

Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht ontwikkelde een nieuw bedrijventerrein. Riny Verhoef benoemde dit dan ook als succesfactor, want de gemeente kon beleid opstellen om daarmee meer eisen te stellen aan de ontwikkelaars voor de bouw van het bedrijfspand. Ook op bedrijventerrein Heron vond de gemeente Pijnacker-Nootdorp nieuwbouw een geschikte kans om klimaatadaptatie en biodiversiteit op bedrijventerreinen af te dwingen.

Met beleid kan klimaatadaptatie en biodiversiteit worden afgedwongen bij de ontwikkeling van een nieuw bedrijventerrein of -pand. Bij nieuwbouw is het gemakkelijker om eisen te stellen. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van een groenblauw bedrijventerrein, wat nieuwbouw een juridische kans in het proces maakt.

Beheer en onderhoud

Om het projectresultaat goed te houden is beheer en onderhoud nodig. Het onderhoud van bijvoorbeeld bloemrijke bermen is anders dan die van gewone grasbermen. Voor bloemrijke bermen is 2 keer per jaar maaien optimaal. Er zijn dus goede **afspraken** nodig **over het beheer en onderhoud** van de klimaatadaptieve en biodiverse maatregelen.

Het gaat namelijk weleens mis. Zo maaide het beheer van de gemeente Tilburg een aantal bloemrijke bermen op bedrijventerrein Loven te vroeg. Hierdoor hadden de bloemen geen tijd om te bloeien. (L. De Vetten, persoonlijke communicatie, 25 maart 2021).

Er is beheer en onderhoud nodig om het projectresultaat goed te houden. Hierover moeten afspraken worden gemaakt, omdat het beheer en onderhoud bij groenblauwe bedrijventerreinen (vaak) anders is dan 'gewone' bedrijventerreinen. Dit draagt bij aan het goed houden van het groenblauwe bedrijventerreinen, wat beheer en onderhoud een juridische kans maakt in het proces.

4.2 Kansen- en voorbeeldenkaart

De communicatie, economische en juridische kansen in het proces zijn in een kansenkaart geplaatst, zodat belanghebbenden overzichtelijk kunnen zien welke kansen zij kunnen benutten. De kansenkaart staat op de volgende pagina weergegeven.

De kansenkaart heeft drie categorieën kansen, namelijk communicatief, economisch en juridisch, die allemaal op een andere manier bijdragen aan de succesvolle ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. De categorieën staan op de verticale as. Het procesfasen vormen de tijd die doorlopen wordt bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Bij het doorlopen van deze fasen wordt tot het doel gewerkt. De fasen staan op de horizontale as. Daarnaast worden kansen die onderling elkaar beïnvloeden onder elkaar geplaatst, indien de kansen in dezelfde fasen vallen, of naast elkaar geplaatst, indien de kansen in verschillende fasen vallen. Echter, niet alle kansen hebben onderling invloed op elkaar.

De kansen zijn in de kansenkaart geplaatst naar aanleiding van hun categorie en plaats in het proces. Indien een kans op meerdere categorieën inspeelt, is deze meermaals in de kansenkaart opgenomen. Indien een kans door de verschillende fasen loopt, is deze in de eerst mogelijke fase geplaatst. Op die manier wordt te veel herhaling, en daarmee verlies aan overzicht, voorkomen. Bij het benutten van de kansen in het proces worden belanghebbenden daarom geadviseerd om de kansen uit de vorige fasen ook te bekijken.

De procesmatige kansen uit de kansenkaart en een conceptversie kansenkaart zijn op 8 juni 2021 tijdens het webinar 'groenblauwe bedrijventerreinen' van het Kennisnetwerk Regionale Economie gepresenteerd. Deze werden zeer goed ontvangen door de deelnemers van het webinar. De kansen zijn voor hen van waarde, zeker doordat het gebaseerd is op en toegelicht met praktijkervaringen. Dit toont aan dat groenblauwe bedrijventerreinen écht mogelijk en van waarde zijn.

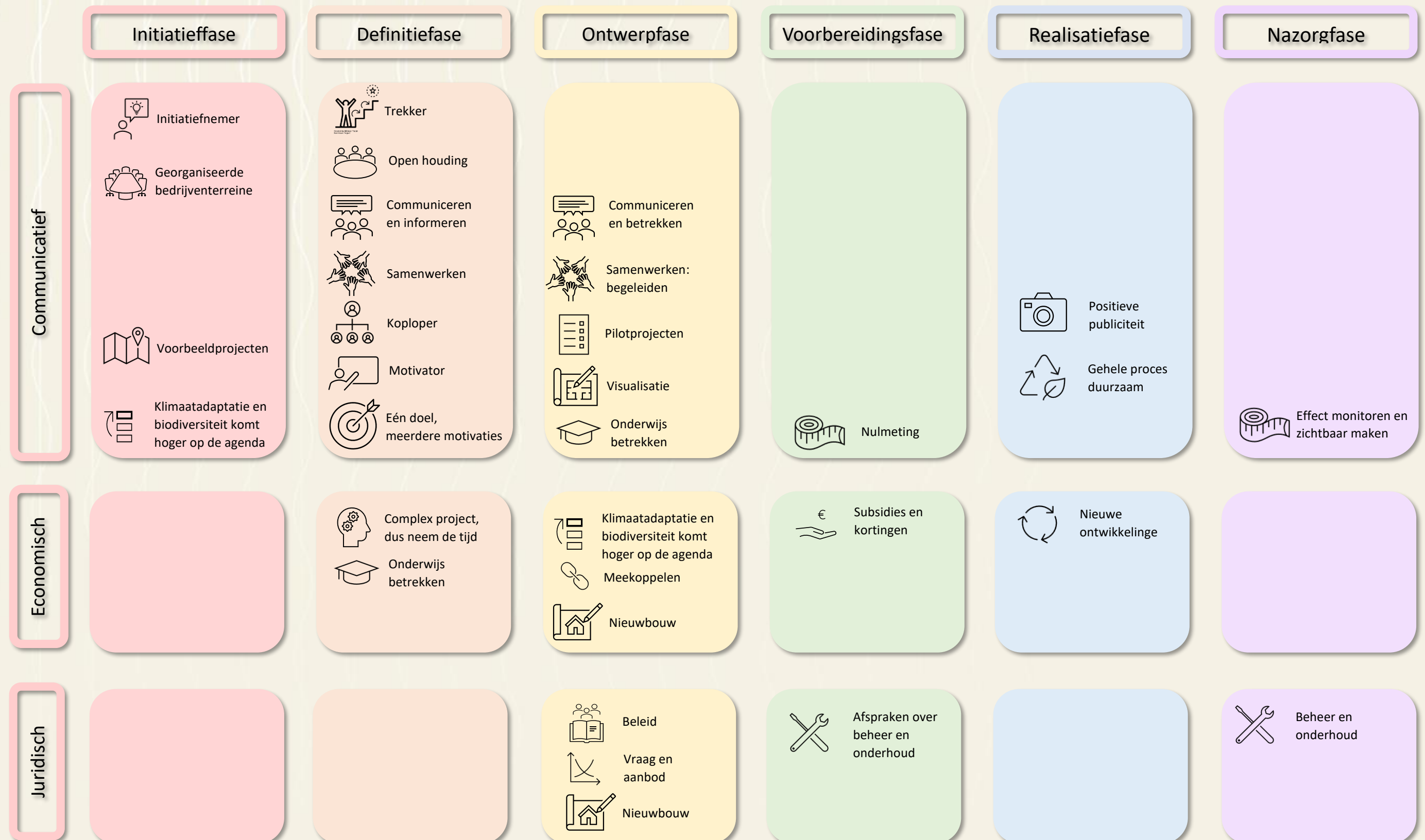
Er is dan ook behoefte aan goede voorbeelden. De groenblauwe bedrijventerreinen uit dit onderzoek zijn goede voorbeelden en staan of komen op de voorbeeldenkaart van het Kennisportaal Klimaatadaptatie. De voorbeeldenkaart staat weergegeven op pagina 42, maar is ook te vinden door op de volgende link te klikken: https://klimaatadaptatienederland.nl/voorbeelden/#&Zoe=&Zoe_project_schaal=20506.

Kansenkaart

THE HAGUE
UNIVERSITY OF
APPLIED SCIENCES

SAMEN
KLIMAAT
BESTENDIG

Voor het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen

Voorbeeldenkaart

Voorbeelden

Wat speelt er bij jou in de buurt? Hoe hebben anderen het aangepakt? De prikkertjes in onderstaande kaart geven aan waar klimaatadaptatie in Nederland wordt toegepast.

- Adaptatieplan/strategie
- Impactproject
- Onderzoek
- Regionaal samenwerkingsverband
- Reguleren en borgen
- Risicodialoog
- Stimuleren en faciliteren
- Stresstest
- Uitgevoerde maatregel
- Uitvoeringsagenda

Doe mee

Stuur ons je project en wij zorgen dat het op de kaart komt te staan.

→ Voeg je project toe aan de voorbeeldenkaart

Overzicht projecten

Bekijk hier het overzicht van de projecten in een lijst.

→ Overzicht projecten

Recent toegevoegd

- Groenste fabriek van Nederland op Twentse bedrijventerrein Stepelerveld
- Hoe kan Hoogheemraadschap van Rijnland bijdragen aan grote opgaven?
- Beslisboom voor duurzame rioolbelasting in Enschede
- Gemeente Pijnacker-Nootdorp stimuleert ontwikkeling van klimaatbestendige bedrijfspanden
- Bloeiend Bloeiend Bedrijventerrein Grote Polder
- Overzicht projecten

5

Conclusie en aanbevelingen

5. Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de bevindingen uit dit onderzoek opgenomen in een kansenkaart die antwoord geeft op de onderzoeksvraag en daarmee de conclusie vormt van dit onderzoek. Daarnaast worden er aanbevelingen gedaan aan de werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen en Samen Klimaatbestendig.

5.1 Conclusie

In dit onderzoek is gezocht naar een antwoord op de vraag: **Welke procesmatige kansen kunnen belanghebbenden benutten bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen?**. Het doel van dit onderzoek was de procesmatige kansen in kaart brengen om een eerste inventarisatie van het proces te maken. De procesmatige kansen vormen informatie die belanghebbenden direct in de praktijk kunnen gebruiken en die de werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen en Samen Klimaatbestendig kunnen delen met hun netwerk.

Om antwoord te vinden op de onderzoeksvraag en het doel te behalen is kwalitatief onderzoek uitgevoerd aan de hand van literatuuronderzoek en veldonderzoek, in de vorm van semigestructureerde interviews en vragenlijsten. Het resultaat was praktijkervaringen met succesfactoren, leerpunten en kansen, die vertaald zijn naar 28 communicatieve, economische en juridische kansen in het proces. Deze kansen zijn in een kansenkaart geplaatst om overzichtelijk weer te geven welke kansen de belanghebbenden kunnen benutten. Zie figuur op pagina 41 voor de kansenkaart. De kansenkaart met procesmatige kansen vormt het antwoord op de vraag van dit onderzoek.

De praktijkervaringen, gebruikt als data voor dit onderzoek, vormen een kans op zich. Daarom zijn of worden de groenblauwe bedrijventerreinen uit dit onderzoek ook toegevoegd aan de voorbeeldenkaart van het Kennisportaal Klimaatadaptatie. Zie figuur op pagina 42 voor de voorbeeldenkaart. Iedereen gebruikt weleens voorbeelden, dus ook belanghebbenden kunnen deze gebruiken bij hun eigen projecten.

5.2 Aanbevelingen

Er is nog veel werk aan de winkel betreffende klimaatadaptatie en biodiversiteit op bedrijventerreinen. Belanghebbenden zijn vaak nog zoekende naar informatie en stappen moeilijk het proces van ontwikkeling in. De procesmatige kansen uit dit onderzoek dragen bij aan de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen, mits deze bij de juiste partijen en personen, de belanghebbenden, komen en zij deze benutten.

De werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen en Samen Klimaatbestendig zitten in de wereld van klimaatadaptatie en biodiversiteit op bedrijventerreinen. Zij kunnen ervoor zorgen dat de kansenkaart met procesmatige kansen bij de belanghebbenden komt. Daarom wordt de werkgroep groenblauwe bedrijventerreinen en Samen Klimaatbestendig geadviseerd om de kansenkaart met procesmatige kansen te delen met hun netwerk.

Stakeholders van groenblauwe bedrijventerreinen kunnen hun praktijkervaringen delen op de voorbeeldenkaart door onderaan te klikken op 'voeg je project toe' en de stappen te volgen (zie pagina 42). Aan alle groenblauwe bedrijventerreinen, ontwikkeld en nog in ontwikkeling, wordt aanbevolen deze toe te voegen aan de voorbeeldenkaart. Zo kunnen belanghebbenden deze gebruiken bij hun eigen project en hoeft niet steeds opnieuw het wiel te worden uitgevonden.

6

Discussie

6. Discussie

In een onderzoek treden soms beperkingen op. In dit hoofdstuk worden de beperkingen van dit onderzoek toegelicht. Daarbij wordt aangegeven welke gevolgen deze hebben voor het onderzoek. Daarnaast worden er suggesties gedaan voor vervolgonderzoek. Voordat hierop wordt ingegaan moet worden opgemerkt dat dit onderzoek diende als eerste inventarisatie, waarbij de focus lag op het vinden van goede kansen in plaats van helemaal volledig te zijn.

6.1 Beperkingen

Bij de start van dit onderzoek was al bekend dat in de literatuur (momenteel) nog weinig staat over het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Dit maakte het vinden van geschikte data in de literatuur moeilijk. Daarom is de data hoofdzakelijk verzameld aan de hand van semigestructureerde interviews en vragenlijsten. Deze dataverzamelmethode zijn gevoelig voor interpretaties, wat de validiteit van het onderzoek mogelijk beïnvloed. De validiteit is vergroot door te toetsen of het werkveld zich kon 'vinden' in de procesmatige kansen. Dit is gebleken tijdens individuele gesprekken met stakeholders van groenblauwe bedrijventerreinen en het webinar 'groenblauwe bedrijventerreinen' van 8 juni 2021.

Dit onderzoek focuste zich op 'alle' bedrijventerreinen in Nederland. Daarom is bij het veldonderzoek een zo breed en gevarieerd mogelijke groep aan bedrijventerreinen onderzocht: in totaal elf. Dit is een fraai aantal voor de gegeven tijd en genoeg om dit onderzoek op te baseren, wat het onderzoek betrouwbaar maakt. Echter, sommige bedrijventerreinen zijn sterker vertegenwoordigd dan anderen. Dit maakt de procesmatige kansen uit dit onderzoek mogelijk minder relevant voor bedrijventerreinen die in mindere mate vertegenwoordigd zijn. De betrouwbaarheid is vergroot door alle type bedrijventerrein minstens eenmaal mee te nemen.

6.2 Vervolgonderzoek

Allereerst, in dit onderzoek zijn niet alle kansen in het proces gevonden en opgenomen in de kansenkaart. Dit was ook niet het doel, maar is mogelijk wel interessant voor vervolgonderzoek. Bij vervolgonderzoek kan op eenzelfde manier, vanuit praktijkervaringen, procesmatige kansen worden achterhaald. Bij de ontdekking van nieuwe procesmatige kansen kunnen deze in de kansenkaart worden opgenomen, zodat de kansenkaart meer compleet is.

In voorgaande paragraaf is het gebrek aan de vertegenwoordiging van sommige bedrijventerreinen aangegeven. Voor vervolgonderzoek is het interessant om, indien aanwezig, deze type bedrijventerreinen te benaderen en te bevragen over succesfactoren, leerpunten en kansen. Bij nieuwe kansen kunnen deze ook worden opgenomen in de kansenkaart, zodat de kansenkaart 'meer divers' is.

Verder is in dit onderzoek data verzameld aan de hand van interviews en vragenlijsten bij succesvol ontwikkelde bedrijventerreinen, waardoor voornamelijk succesfactoren naar voren kwamen. Echter, faalfactoren zijn ook zeer interessant om de procesmatige kansen te achterhalen. Voor vervolgonderzoek kunnen stakeholders van mislukte vergroeningsprojecten worden benaderd voor een interview. Let wel: mislukte projecten hebben een gevoelig karakter, wat het vinden en bevragen moeilijk maakt. Zelfs in dit onderzoek mochten sommige obstakels, vanwege gevoeligheden, niet worden meegenomen, ondanks het feit dat de projecten al waren gelukt.

Tot slot kan worden aanbevolen een soortgelijk onderzoek als dit uit te voeren, maar dan op kwantitatieve wijze. Een soortgelijk onderzoek kan toetsen welke procesmatige kansen, of succesfactoren en leerpunten, bij welke groenblauwe bedrijventerreinen van toepassing waren aan de hand van bijvoorbeeld enquêtes. Bijkomend voordeel hiervan is dat met gebruik van enquêtes meer respondenten binnen dezelfde tijd kunnen worden bereikt en de generaliseerbaarheid van de resultaten van het onderzoek kan worden vergroot.

Literatuurlijst

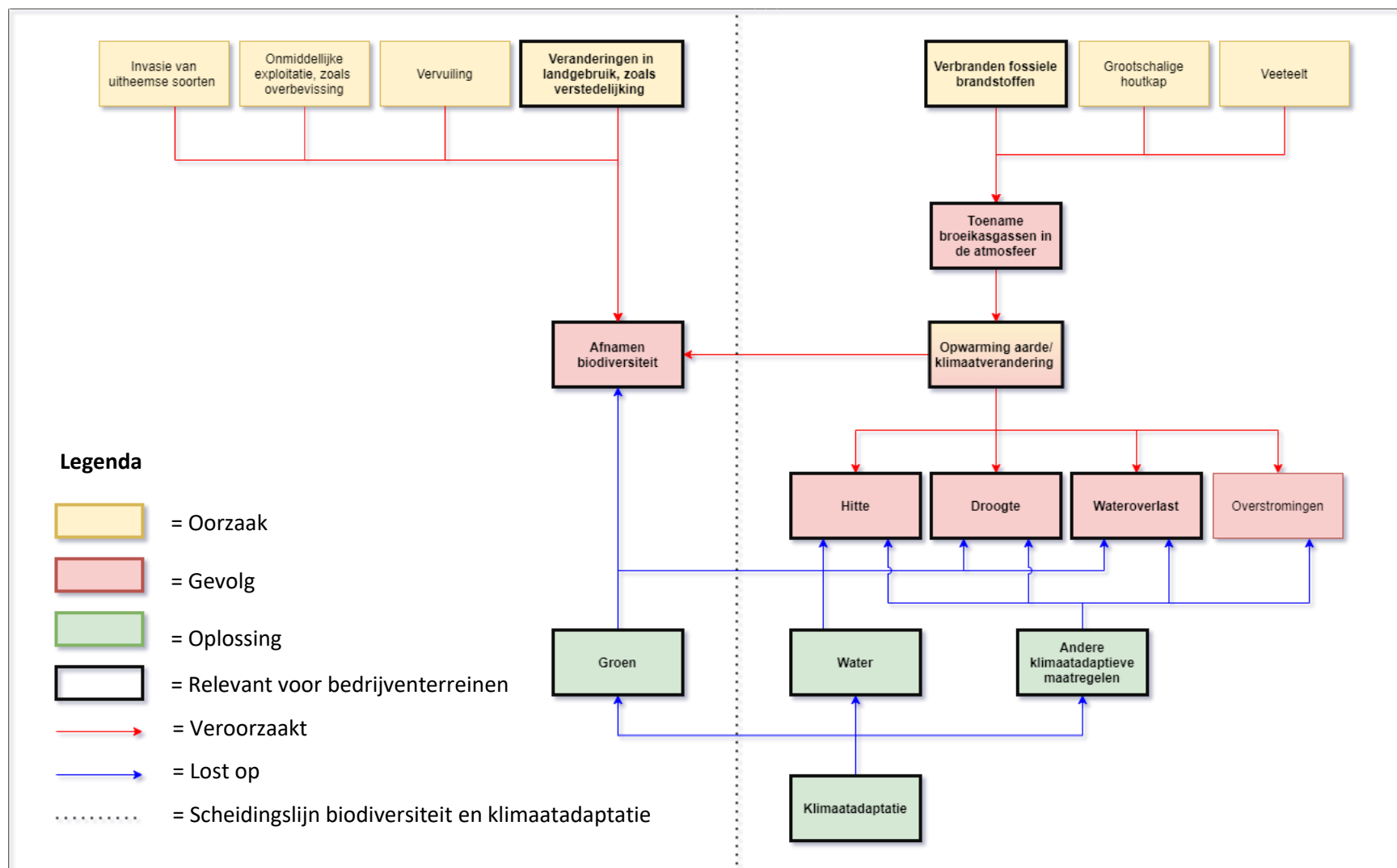
- ARCADIS. (2021, mei 20). Goodiebag Klimaatbestendige bedrijventerreinen. Opgeroepen op 9 juni, 2021
- Atlas leefomgeving*. (z.d.). Opgeroepen op januari 3, 2021, van Rijksoverheid:
<https://www.atlasleefomgeving.nl/kaarten?config=3ef897de-127f-471a-959b-93b7597de188&gm-x=110730&gm-y=455915&gm-z=10&gm-b=1544180834512,true,1;1544715737496,true,0.8>
- Baars, W. (2008, mei). *Handboek projectmanagement*. Opgeroepen op juni 3, 2021, van <https://www.projectmanagement-training.nl/wp-content/uploads/2015/05/projectmanagement.pdf>
- Bloemrijk Loven*. (2017, mei 1). Opgeroepen op mei 30, 2021, van Loven Vitaal:
<https://loven.vitaaltilburg.nl/nieuws-post/bloemrijk-loven/>
- Boogaard, F. (2018, oktober 17). Klimaatadaptatie in Noord-Nederland. Opgeroepen op maart 15, 2021, van <https://climateinitiativenoordnederland.nl/nl/symposium/>
- CBS. (z.d.). *Bedrijventerrein*. Opgeroepen op maart 23, 2021, van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/bedrijventerrein>
- ClimateMatters. (2018). *De Waarderpolder, reageren op klimaatveranderingen*. Opgeroepen op mei 30, 2021
- De Nederlandsche Bank. (2020, april 15). *Vraag en aanbod*. Opgeroepen op juni 9, 2021, van Ensie:
<https://www.ensie.nl/dnb/vraag-en-aanbod>
- Ensie. (2017, december 4). *Obstakel*. Opgeroepen op mei 19, 2021, van Ensie:
<https://www.ensie.nl/wiktionary/obstakel>
- Fobé, E., Brans, M., & Wayenberg, E. (2014). *Beleidsinstrumenten: theoretische perspectieven en keuzemodellen*. Opgeroepen op juni 12, 2021, van <https://biblio.ugent.be/publication/5967164/file/5967180>
- Genefaas, L. (2019, augustus 29). *Klimaatadaptatie op bedrijventerreinen*. Opgeroepen op juni 4, 2021
- Hagen, D. (2018, april). *Kwalitatief Onderzoek Transcriberen en Analyseren*. Opgeroepen op april 10, 2021, van <https://www.cmihva.nl/wp-content/uploads/2018/05/Workshop-MaxQda.pdf>
- Helleman, G. (2018, november 20). *Introductie in Narratief onderzoek*. Opgeroepen op april 26, 2021, van Platform Stad en Wijk: <https://platformstadenwijk.nl/2018/11/20/introductie-in-narratief-onderzoek/>
- Het verlies aan biodiversiteit: waarom is dit een probleem en wat zijn de oorzaken?* (2020, mei 26). Opgeroepen op februari 18, 2021, van Nieuws Europees Parlement:
<https://www.europarl.europa.eu/news/nl/headlines/society/20200109STO69929/verlies-aan-biodiversiteit-waarom-is-dit-een-probleem-en-wat-zijn-de-oorzaken>
- Hogeschool Van Hall Larenstein & Hanzehogeschool Groningen. (2020). *Klimaatadaptieve bedrijventerreinen: Ontwikkeling effectieve aanpak voor klimaatbestendige, natuur-inclusieve en aantrekkelijke bedrijventerreinen*. Opgeroepen op mei 12, 2021

- Kenmerken bedrijventerreinen.* (2016). Opgeroepen op februari 4, 2021, van Gemeente Bronckhorst: <https://www.welstandsnotas.nl/bronckhorst/1261.htm>
- Kennisnetwerk Regionale Economie.* (z.d.). Opgeroepen op mei 24, 2021, van Kennisnetwerk Regionale Economie: <https://sterkermkb.viadesk.com/do/wbpage?id=18360-767762706167>
- KNMI. (z.d.). *Klimaatverandering.* Opgeroepen op februari 17, 2021, van KNMI: <https://www.knmi.nl/producten-en-diensten/klimaatverandering>
- Kotler, P., & Keller, K. (2010). *Marketingmanagement, de essentie* (Vol. Roozenboom, T.). (H. Robben, Red.) Pearson Benelux B.V. Opgeroepen op mei 24, 2021
- Lineair faseringsmodel 6 fasenmodel.* (z.d.). Opgeroepen op juni 3, 2021, van Projectmanagementsite: <https://projectmanagementsite.nl/lineair-faseringsmodel-6-fasenmodel/#.YLipvkzY2x>
- Maatje, K. (2019, november). *Hoe kan de ontwikkeling van bedrijventerreinen bijdragen aan het behoud en herstel van de biodiversiteit?* Opgeroepen op mei 19, 2021
- Meijs, J., Raalten, R., & Copping, M. (2021, juni 3). *Drie lessen voor duurzame en gezonde bedrijventerreinen.* Opgeroepen op juni 4, 2021, van Gebiedsontwikkeling.nu: <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/drie-lessen-voor-duurzame-en-gezonde-bedrijventerreinen/>
- Ministeries van I&W, LNV & BZK. (2020). *Deltaprogramma.* Opgeroepen op februari 14, 2021
- PBL. (2014). *Balans van de Leefomgeving 2014.* Opgeroepen op mei 19, 2021, van Planbureau voor de Leefomgeving: <https://themasites.pbl.nl/balansvandeleeftomgeving/jaargang-2014/download-het-rapport>
- Peters, V. (z.d.). *Case Study Onderzoek.* Opgeroepen op mei 26, 2021, van <http://www.samenspraakadvies.nl/publicaties/Case%20study%20onderzoek.pdf>
- Poppema, J. (2021, juni 8). *Groene metamorfose.* Opgeroepen op juni 10, 2021
- Raad van de EU. (2020, oktober 23). *EU-biodiversiteitsstrategie voor 2030: Raad neemt conclusies aan.* Opgeroepen op april 30, 2021, van Raad van de Europese Unie: <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2020/10/23/council-adopts-conclusions-on-the-eu-biodiversity-strategy-for-2030/>
- RIONED & VNG. (2020, april 20). *Handreiking decentrale regelgeving klimaatadaptief bouwen en inrichten.* Opgeroepen op mei 18, 2021, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2020/04/30/handreiking-regelgeving-klimaat-adaptief-bouwen-en-inrichten#:~:text=Onder%20klimaatadaptatie%20wordt%20verstaan%3A%20het,schade%20door%20klimaatverandering%20beperkt%20worden.&text=De%20Rijksoverheid>
- Samen Klimaatbestendig. (2021). *Kennisdossier klimaatadaptieve bedrijventerreinen.* Opgeroepen op juni 15, 2021, van Kennisportaal Klimaatadaptatie.
- SKBN & Samen Klimaatbestendig. (z.d.). *Startdocument Werkgroep Groenblauwe bedrijventerreinen.* Opgeroepen op mei 31, 2021

- Swaen, B. (2021, mei 3). *Wat is kwalitatief en kwantitatief onderzoek?* Opgeroepen op juni 14, 2021, van Scribbr: <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/kwalitatief-vs-quantitatief-onderzoek/>
- Van Dale. (z.d.). *Kans*. Opgeroepen op april 23, 2021, van Van Dale: <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/KANS#.YIK0yegzY2w>
- Van Dale. (z.d.). *Pilotproject*. Opgeroepen op mei 28, 2021, van Van Dale: <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/pilotproject#.YLDw6agzY2x>
- Van Dale. (z.d.). *Proces*. Opgeroepen op april 23, 2021, van Van Dale: <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/proces#.YIKhhugzY2w>
- Van Dale. (z.d.). *Visualiseren*. Opgeroepen op juni 15, 2021, van Van Dale: <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/visualiseren#.YMik-2gzY2w>
- Verhoeven, N. (2020). *Thematische analyse*. Ovezande: Boom uitgevers Amsterdam.
- Wat zijn bedrijventerreinen?* (z.d.). Opgeroepen op mei 19, 2021, van Research Hanzehogeschool Groningen: https://research.hanze.nl/ws/portalfiles/portal/3007405/26.Bedrijventerreinen_2013_tekst_1_.pdf
- WUR. (z.d.). *Biodiversiteit*. Opgeroepen op mei 19, 2021, van Wageningen University & Research: <https://www.wur.nl/nl/show-longread/Biodiversiteit-longread.htm>
- WUR. (z.d.). *Groene, inspirerende bedrijventerreinen*. Opgeroepen op februari 4, 2021, van Wageningen University and Research: <https://www.wur.nl/nl/project/Groene-inspirerende-bedrijventerreinen.htm>

Bijlagen

Bijlage I. Verband klimaatadaptatie en biodiversiteit

Bijlage II. Respondenten

	Naam	Functie	Bedrijventerrein	Locatie	Nieuwbouw- bestaand	Type bedrijventerrein	Thema's
1.	Stan Verstraete	Projectleider Verduurzaming Waarderpolder	Waarderpolder Business Park	Haarlem	Bestaand	Gemengd: kantoor- en bedrijfsruimte	Biodiversiteit, wateroverlast
2.	Luuk de Vetten	Adviseur bij Geofoxx	Loven	Tilburg	Bestaand	Gemend: kantoor- logistiek- en bedrijfsruimte	Biodiversiteit, wateroverlast
3.	Liselotte Gips	Projectleider Domein Ruimte, Gemeente Zoeterwoude	Grote Polder	Zoeterwoude	Bestaand	Gemengd: kantoor- en bedrijfsruimte	Biodiversiteit, wateroverlast
4.	Lidy Rutten	Parkmanager Bedrijventerreinen Ondernemend Venlo	Twintig bedrijventerreinen in Venlo	Venlo	Nieuwbouw en bestaand	Variërend van kantoren tot zware industrie	Biodiversiteit, wateroverlast, hitte, droogte
5.	Riny Verhoef	Projectmanager Bedrijvenpark Ambachtsezoom, Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht	Ambachtsezoom	Hendrik-Ido- Ambacht	Nieuwbouw	Kleine bedrijfsruimte	Biodiversiteit, wateroverlast, hitte, droogte
6.	Jesse Poppema	Projectmanager Flight Forum CV	Flight Forum	Eindhoven	Bestaand	Kantoorruimte	Biodiversiteit, wateroverlast, hitte, droogte
7.	Harm Renders	Projectmanager bedrijventerreinen, Gemeente Pijnacker- Nootdorp	Heron	Nootdorp	Nieuwbouw	Gemengd: kantoor- en bedrijfsruimte	Biodiversiteit, wateroverlast, hitte
8.	Annette Schumer	Manager duurzaamheid bij Uzin Utz Nederland	Stepelerveld	Haaksbergen	Nieuwbouw	Productie	Biodiversiteit, wateroverlast, hitte
9.	Lidl Nederland	-	Lidl Distributiecentrum	Almere	Nieuwbouw	Logistiek	Wateroverlast, hitte
10.	Simone Mol	-	De Sleutel	Bladel	Bestaand	Bedrijfsruimte	Biodiversiteit, wateroverlast, hitte
11.	Ton Belderok	Bestuurder ClimateMatters	Waarderpolder Business Park	Haarlem	Bestaand	Kantoorruimte	Biodiversiteit, wateroverlast, hitte

Bijlage III. Voorbeeld gesprekshandleiding

Introductie

- Mag ik het gesprek opnemen, zodat ik het kan terugluisteren en de informatie kan uitschrijven? Ik zal u de tekst mailen. Dan kunt u bepalen of u akkoord gaat of dat u graag iets aangepast ziet worden.

Voorstellen: Mijn naam is Lorena van der Meer. Ik studeer Ruimtelijke Ontwikkeling aan de Haagse Hogeschool. Deze opleiding richt zich op de inrichting van het bebouwde gebied aan de hand van duurzame maatregelen. Momenteel ben ik aan het afstuderen bij Samen Klimaatbestendig.

- Ben je bekend met deze organisatie?

Samen Klimaatbestendig is een organisatie dat bezig is om Nederland weerbaar te maken tegen klimaatverandering, door het delen van kennis, praktijkervaring en netwerken te delen.

Tijdens mijn afstuderen focus ik mij op groenblauwe bedrijventerreinen. Ik ga de voorbeeldenkaart uitbreiden en een onderzoek doen naar kansen in het proces bij de ontwikkeling van groenblauwe bedrijventerreinen. Het doel van het onderzoek is de kansen in beeld brengen, zodat andere bedrijventerreinen deze kansen kunnen benutten in hun eigen project. Het doel is om goede voorbeelden op kaart weer te geven. Uw terrein werd daarbij genoemd.

- Kunt u uzelf voorstellen?

Algemene informatie

- Wat is de officiële naam van het project? Onder welke naam kan het terrein op de website worden gezet? Het is hierbij goed om het woord 'bedrijventerrein' te vermelden, zodat het terrein goed vindbaar is.
- Waar is het project gelegen?
- Op welke schaal vind het project plaats? Hoeveel hectaren (netto en bruto) en aantal betrokken bedrijven/partijen?
- Is het project volledig gerealiseerd? Zo ja, in welk jaar?
- Was het bedrijventerrein nieuwbouw? Of is het terrein aangepast?

Aanleiding

- Wat was de aanleiding voor het project?
- Wie nam het initiatief?
- Welke partijen zijn/waren betrokken? Wat zijn de stakeholders in het project?
- Welke partijen zijn de belangrijkste stakeholders?

Aanpak en resultaten van het project

- Welk thema pakt het project aan? Wateroverlast, hitte, biodiversiteit of meerdere thema's?
- Zijn er eventueel andere thema's waar het project op inspeelt?
- Waarom is voor deze thema's gekozen?
- Indien van toepassing: Hoe zijn ondernemers gestimuleerd mee te doen?
- Hoe is het project gefinancierd?
- Hoe is beheer en onderhoud geregeld? Wie voert het uit? En wie financiert het?
- In hoeverre is het project effectief?
- Wordt het effect gemonitord?

Leerpunten uit het project

- Wat was er nodig om dit project te laten slagen?
- Hoe zijn de verschillende partijen betrokken?
- Wat viel mee?
- Wat waren kansen die jullie hebben kunnen benutten?
- Wat viel tegen?
- Waren er belemmeringen die jullie hebben kunnen wegnemen?

Bijzonderheden

- Zijn er bijzondere anekdotes te melden? Opvallende ontwikkelingen? Een bijzondere uitspraak van een deelnemer, een opvallende invalshoek?

Contact

Wij zouden graag contactgegevens delen bij het voorbeeld, zodat andere bedrijventerreinen iemand kunnen contacteren.

- Wie het contactpersoon van het project?
- Welke contactgegevens, e-mailadres en eventueel telefoonnummer, kan worden genoteerd?
- Van welke organisatie is dit contactpersoon?
- Welke internetlink kan worden toegevoegd?
- Heeft u interessant bijbehorend (beeld)materiaal, documenten, foto's en/of video's, die kan worden gedeeld?

Slot

- Indien de desbetreffende persoon hierover gaat: Vind u het goed als uw project als goed voorbeeld op de openbare website van Samen Klimaatbestendig, het Kennisportaal Klimaatadaptatie, wordt gezet?

De bedrijventerreinen worden vindbaar op het Kennisportaal Klimaatadaptatie op deze kaart:

<https://klimaatadaptatienederland.nl/voorbeelden/>. middels zoektermen in de zoekbalk.

- Vindt u het goed als ik de informatie uit dit interview in mijn onderzoek gebruik?

Ik zal het tekstvoorstel naar u sturen, zodat u voor publicatie en gebruik in het onderzoek de tekst kunt beoordelen. Pas na eventuele aanpassingen en uw akkoord op het tekstvoorstel zal de tekst worden gebruikt. U ontvangt een bevestiging als het voorbeeld online staat en als het onderzoek is uitgevoerd.

- Heeft u nog vragen voor mij?